

ЗАТВЕРДЖЕНО
Директор ЗПО «ДПТК»
Олександр СТРИЛЕЦЬ
« 28 » серпня 2026 р.

ПОГОДЖЕНО
Заступник директора ЗПО «ДПТК»
Сергій ГОРДІЄНКО
« 28 » серпня 2026 р.

**АКАДЕМІЧНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ З ДИСЦИПЛІНИ:
«ОСНОВИ ПРАВОЗНАВСТВА»**

Спеціальність: G9 – Прикладна механіка

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ТА
КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ**

**ЛЕКЦІЯ 1. Походження держави та права: ознаки, форма, функції. Право як
нормативний регулятор індустріальної та суспільної діяльності**

Вступне слово лектора

Шановні здобувачі фахової передвищої освіти! Вітаю вас в аудиторії Закладу професійної освіти «Дніпровський професійний технологічний коледж». Сьогодні ми розпочинаємо вивчення курсу, який багатьом з вас — людям з вираженим технічним складом розуму, майбутнім фахівцям з прикладної механіки та зварювального виробництва — може здатися дещо відірваним від ваших креслень, зварювальних апаратів, електродів та CAD-систем. Ви звикли оперувати фізичними законами, формулами опору матеріалів, температурними режимами плавлення металів, допусками та розрахунками на міцність. Виникає цілком закономірне, прагматичне питання: навіщо техніку-технологу чи майстру зварювального цеху глибоке розуміння теорії держави і права?

Фундаментальна відповідь полягає в тому, що сучасне машинобудівне та зварювальне виробництво більше не є простою сукупністю металорізальних верстатів чи зварювальних постів. Це надзвичайно складні соціотехнічні системи. У той самий момент, коли ви розробляєте технологічну карту або проектуєте вузол технологічного устаткування, ви неминуче вступаєте в щільну мережу юридичних відносин: ви підписуєте трудовий контракт, ви несете персональну кримінальну та адміністративну відповідальність за дотримання норм охорони праці, ви сплачуєте податки і реєструєте патенти на власні технічні інновації. Фахівець з прикладної механіки, який блискуче знає кінематику та металознавство, але є юридично неписьменним, стає ідеальною мішенню для фінансових маніпуляцій, незаконної трудової експлуатації або безпідставних звинувачень у виробничому браку.

Крім того, ми з вами працюємо і навчаємося в умовах, де поруч в інтегрованих бригадах і конструкторських бюро стоять вчорашні випускники шкіл та ветерани зі складним бойовим досвідом. Право — це той універсальний, об'єктивний, прозорий та передбачуваний механізм, який гарантує справедливість і забезпечує психологічну безпеку в такому багатогранному колективі. Інженерні алгоритми для розв'язання стандартних технічних задач дають вам фізика та математика (PH19); натомість алгоритми захисту своєї людської гідності, громадянської свободи та інтелектуальних результатів дає виключно право (ЗК1, PH16).

Сьогоднішня лекція присвячена двом фундаментальним категоріям, які формують ядро будь-якого цивілізованого суспільства — Державі та Праву. Ми розберемо їхню анатомію так само методично і структурно, як ви розбираєте на деталі складний редуктор або досліджуєте мікроструктуру зварного шва.

1. Походження держави: від первісного хаосу до інституційного порядку (Огляд світових теорій)

Людство не завжди існувало в умовах державної організації. Сотні тисяч років домінувало первісне суспільство, де єдиним регулятором були неписані звичаї, а влада належала

старійшинам. Однак із розвитком знарядь праці (перша технічна та неолітична революція) економічна і соціальна структура ускладнилася настільки, що старі, примітивні механізми управління безнадійно зламалися. Виникла об'єктивна потреба у вищому арбітрі та організаторі — Державі.

В академічній науці не існує єдиної догматичної думки щодо того, як саме виникла держава. Ми детально розглянемо головні теорії, кожна з яких описує певну критичну «деталь» цього складного соціального механізму:

1.1. Патріархальна теорія (Арістотель, Р. Філмер)

Згідно з цією концепцією, держава виникла внаслідок історичного розростання патріархальної сім'ї. Влада монарха (суверена) над підданими розглядається як пряме продовження безумовної влади батька над своїми дітьми.

- *Професійна проєкція для машинобудування:* Ця теорія заклала глибокі основи корпоративного патерналізму. На старих пострадянських заводах генеральний директор часто сприймався як непогрішний "батько", який карає і милує поза законом, на власний розсуд. У сучасному правовому полі та ринковій економіці ми категорично відходимо від цієї застарілої моделі, переходячи до контрактних, юридично рівних та партнерських відносин між роботодавцем і фахівцем.

1.2. Теорія суспільного договору (Дж. Локк, Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо)

Це найважливіша концептуальна база для розуміння сучасної демократії та вільного суспільства. Теорія стверджує, що держава — це штучний продукт, результат свідомої угоди (юридичного договору) між вільними, рівноправними людьми. Люди добровільно передали частину своїх прав спеціальному апарату управління (державі), щоб той, у свою чергу, жорстко гарантував їм безпеку, захист життя, базових свобод і приватної власності.

- *Професійна проєкція:* Це чистий інженерно-конструкторський підхід до суспільства. Держава — це штучний соціотехнічний конструкт, створений людським розумом, а отже, він може і повинен бути вдосконалений або реформований у разі неефективності. Якщо держава (або керівництво вашого заводу як її суб'єкт) грубо порушує умови базового "договору" (наприклад, не забезпечує вас безпечними умовами праці чи витяжною вентиляцією при зварюванні), громадяни (працівники) мають легітимне право вимагати змін, протестувати або захищати свої права в судовому порядку.

1.3. Теорія насильства (Є. Дюрінг, К. Каутський)

Стверджує, що держава виникла виключно як результат фізичного завоювання одним племенем (чи народом) іншого. Для утримання переможених мас у покорі та економічної експлуатації, переможці створюють потужний апарат примусу (професійну армію, поліцію, в'язниці, каральні закони), який історично і стає державою.

- *Trauma-Informed проєкція:* Ми, українці, що проходять крізь екзистенційну, жорстоку війну за виживання, сьогодні максимально гостро розуміємо природу деструктивного насильства. Ця теорія ідеально пояснює хижацьку природу тоталітарних імперій. Сучасна ж демократична держава Україна, навпаки, застосовує свою легальну монополію на силу виключно для захисту власних громадян від зовнішнього агресора та забезпечення внутрішнього правопорядку, повертаючи суспільству втрачене відчуття безпеки та відновлюючи справедливість.

1.4. Матеріалістична (класова) теорія (К. Маркс, Ф. Енгельс)

Держава розглядається як об'єктивний продукт економічного (матеріального) розвитку. Поява приватної власності на засоби виробництва та глибокий суспільний поділ праці (відокремлення ремесла і металургії від землеробства) призвели до розколу суспільства на антагоністичні класи (експлуататорів та експлуатованих). Держава виникла як каральний інструмент у руках економічно пануючого класу для придушення будь-якого опору інших класів і захисту свого капіталу.

- *Професійна проєкція:* Як слушно зазначали фундатори цієї теорії, саме непинний розвиток продуктивних сил (тобто інженерії, верстатобудування, зварювальних технологій) є справжнім локомотивом світової історії. Коли ви розробляєте та впроваджуєте нові роботизовані лінії зварювання чи системи ЧПК, ви фундаментально змінюєте економічний базис підприємства, що неминуче веде до зміни трудового

законодавства, вимог до кваліфікації робітників та трансформації соціальної структури всього суспільства.

2. Сутність та ознаки держави: "Технічний паспорт" країни

Уявімо, що держава — це надскладний кінематичний механізм. Як безпомилково відрізнити справжню суверенну державу від транснаціональної корпорації, політичної партії, громадської організації чи просто географічної території? Будь-яка держава має чітко визначений "технічний паспорт" — вичерпний перелік обов'язкових, атрибутивних ознак.

Основні (атрибутивні) ознаки держави:

1. **Територія:** Визначений у просторі і закріплений кордонами фрагмент земної поверхні (суша, внутрішні та територіальні води, надра, повітряний простір), на який поширюється виключна юрисдикція та влада держави. Без суверенної території держава фізично існувати не може.
2. **Населення:** Спільнота людей, які постійно проживають на цій території і нерозривно пов'язані з державою стабільним політико-правовим зв'язком — громадянством (або підданством).
3. **Державний суверенітет:** Це верховенство, самостійність, абсолютна повнота і неподільність влади держави в межах її території (*внутрішній суверенітет*), а також її незалежність, автономія та рівноправність у міжнародних відносинах (*зовнішній суверенітет*). *Технічний синтез:* Суверенітет — це як «root-права» (найвищі права адміністратора) в локальній комп'ютерній мережі підприємства; жоден зовнішній суб'єкт не має права диктувати системі, як їй працювати і які алгоритми виконувати.
4. **Апарат публічної влади:** Спеціально створена, ієрархічна система органів і наділених владними повноваженнями посадових осіб, які професійно здійснюють управління суспільством (парламент, уряд, система судів, поліція, армія, інспекції). Це безпосередній «двигун і трансмісія» державного механізму.
5. **Податкова та фінансова система:** Легалізований збір коштів (податків, зборів, мит) з громадян та підприємств для утримання державного апарату та виконання державою своїх оборонних, соціальних, екологічних та економічних функцій. Податки — це фінансове «мастило» та «паливо» для безперебійної роботи державної машини.
6. **Монополія на правотворчість:** Лише держава має виключне право видавати закони та підзаконні нормативні акти (зокрема встановлювати загальнообов'язкові технічні регламенти, ДСТУ, норми охорони праці у зварювальному виробництві), які є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами.
7. **Монополія на легальний примус:** Лише держава має право законно, у визначених процесуальних межах, застосовувати фізичну силу та санкції (штрафи, арешти, конфіскації) для забезпечення виконання правових норм та покарання правопорушників.

3. Форма держави: Конструктивна архітектура суспільства

Якщо сутність держави — це її силовий агрегат (двигун), то Форма держави — це її детальне креслення, її структурна і кінематична схема. Як саме організована, розподілена і як функціонує ця влада? Форма держави як наукова категорія складається з трьох ключових, взаємопов'язаних елементів.

3.1. Форма державного правління

Це порядок утворення, організації та взаємодії вищих органів державної влади.

- **Монархія:** Влада передається виключно у спадок і здійснюється монархом довічно (Абсолютна — влада нічим не обмежена; Конституційна — влада монарха обмежена парламентом та конституцією, наприклад, у Великій Британії).
- **Республіка** (*від лат. res publica — суспільна справа*): Вищі органи влади обираються народом на суворо визначений певний строк. Україна є республікою (змішаною: парламентсько-президентською). Для фахівця індустріального сектору республіка означає постійну ротацію керівництва, прозору підзвітність та вільну конкуренцію ідей, що є об'єктивним рушієм будь-якого технологічного прогресу.

3.2. Форма державного (територіального) устрою

Це внутрішній поділ території держави на складові частини та принципи їх політико-правової взаємодії з центральною владою.

- **Унітарна держава:** Єдина, згуртована, неподільна держава, що не має всередині себе інших державних, суверенних утворень. Вона має єдину конституцію, єдину систему права, єдине громадянство (Україна, Франція, Польща). Для машинобудування та зварювального виробництва це означає дію абсолютно єдиних технічних стандартів (ДСТУ), екологічних нормативів та податкових правил на всій території країни.
- **Федерація:** Складна союзна держава, що складається з державних утворень (суб'єктів: штатів, земель, провінцій), які мають певну політичну, законодавчу та фінансову самостійність (США, Німеччина).

3.3. Державно-політичний режим

Це сукупність методів і засобів здійснення державної влади. Метафорично кажучи, це "операційна система" суспільства.

- **Демократичний режим:** Базується на визнанні народу єдиним легітимним джерелом влади, безумовному забезпеченні прав і свобод людини, верховенстві права та вільному, конкурентному ринку. Техніка, інновації та промисловість тут слугують інтересам громадянина, забезпечуючи його комфорт, безпеку та розвиток.
- **Тоталітарний режим:** Характеризується тотальним (повним, всеохопним) контролем державного апарату над усіма сферами життя людини (економікою, культурою, освітою, особистим життям). Громадянське суспільство як таке знищене.
- *Філософсько-антропологічний коментар для інженерів:* Тоталітарні ідеології дуже часто жорстоко експлуатують інженерний, технократичний пафос. Вони розглядають усе суспільство як гігантську, бездушну машину, а живих людей — як безправний витратний матеріал, легкозамінні "гвинтики". В тоталітарній державі інженер змушений проєктувати зброю для загарбницької агресії або будувати конвеєри та заводи, що нещадно руйнують екологію, не маючи жодного права на моральний протест чи професійну відмову. Саме тому демократія, незважаючи на всі її процедурні складнощі, є єдиним політичним режимом, де інженер може повноцінно зберегти свою професійну етику та людську гідність.

4. Походження та сутність Права: Нормативний каркас цивілізації

Держава не може ефективно управляти суспільством лише за допомогою грубої фізичної сили чи репресій. Їй потрібен тонкий, налаштований інструмент. Цим інструментом є Право. Якщо держава — це "hardware" (залізо, металорізальний верстат, комп'ютер), то право — це "software" (програмний код, операційна система). Без права держава швидко перетворюється на хаотичну, руйнівну машину сліпого насильства.

4.1. Що таке Право?

Право — це система загальнообов'язкових, формально визначених правил поведінки (соціальних норм), які встановлюються або санкціонуються суверенною державою та суворо охороняються її примусовою силою для впорядкування і регулювання суспільних відносин.

4.2. Основні ознаки Права (Гносеологічний та Прагматичний вимір):

1. **Нормативність:** Право складається з конкретних норм (правил). Точно так само, як ДСТУ встановлює жорсткі допуски на механічну обробку металу чи якість зварного шва, так норма права встановлює жорсткі допуски людської та корпоративної поведінки ("що дозволено", "що категорично заборонено", "що є обов'язковим").
2. **Загальнообов'язковість:** Норми права безальтернативно поширюються на всіх без винятку суб'єктів на суверенній території держави. Генеральний директор потужного машинобудівного заводу і звичайний слюсар-складальник однаково підпорядковуються вимогам Кодексу законів про працю.
3. **Формальна визначеність:** Норми права завжди зафіксовані в офіційних державних документах (Конституції, законах, указах, постановах) з максимально чітким, однозначним формулюванням, що усуває двозначність. Це пряма аналогія з формалізацією в науково-технічному пізнанні, де багатозначність долається суворою технічною термінологією.

4. **Забезпеченість державним примусом:** Якщо звичайна норма моралі чи етики підтримується лише громадським осудом, то за свідоме чи необережне порушення норми права обов'язково настає жорстка юридична відповідальність (аж до кримінальної) із застосуванням державного апарату примусу.
5. **Системність:** Право — це не хаотична купа наказів, а суворо ієрархічна, логічно узгоджена система (подібно до кінематичної схеми механізму), де закони нижчого рівня чи локальні накази підприємства не можуть суперечити Конституції (Головному Закону).

4.3. Функції Права в професійній діяльності фахівця з прикладної механіки

Навіщо Право безпосередньо вам, як майбутнім організаторам зварювального виробництва?

- **Регулятивна функція:** Право встановлює легальний алгоритм дій. Як законно створити власне ТОВ? Як правильно укласти договір на постачання зварювального дроту чи аргону? Як запатентувати нову конструкцію зварювального пальника? На всі ці складні питання вичерпно відповідають норми цивільного та господарського права.
- **Охоронна функція:** Це безпосередній захист ваших життєвих та фінансових інтересів. Якщо на виробництві виникає аварія через те, що вище керівництво свідомо не виділило кошти на ремонт зношеного обладнання, саме норми кримінального права та охорони праці захистять вас (майстра чи технолога) від несправедливих звинувачень, переклавши відповідальність на тих, хто ухвалював хибні фінансові рішення.
- **Виховна (Ціннісна) функція:** Право формує високу правову культуру. Воно виховує повагу до чужої інтелектуальної власності (академічна доброчесність, категоричне недопущення плагіату в кресленнях та проєктах) та нульову толерантність до корупції на виробництві.

5. Trauma-Informed ракурс: Право як гарант психологічної стабільності

Завершуючи нашу першу лекцію, я хочу звернутися до надзвичайно важливого психологічного виміру правознавства. Ми навчаємося і працюємо в період колосального колективного стресу та екзистенційних викликів. Війна — це завжди стан руйнівного хаосу, знищення звичних систем та болючої втрати контролю над власним життям. Коли людина повертається з фронту на виробництво або переживає важкий травматичний досвід у цивільному житті (під обстрілами чи в окупації), її психіка критично потребує потужних "якорів" — стабільності, абсолютної передбачуваності та непохитної справедливості.

Саме Держава і Право (в їхньому сучасному, демократичному, правовому розумінні) виступають такими "якорями".

Коли ви працюєте на підприємстві, де неухильно і педантично дотримуються норм трудового права, де заробітна плата виплачується вчасно, прозоро і згідно з легальним договором, де діють жорсткі, невідворотні правила техніки безпеки при зварюванні — ви створюєте справжнє терапевтичне середовище. Правова визначеність різко знижує рівень фонові екзистенційної тривоги у працівників. Людина починає відчувати: *"Світ знову має логіку. Правила гри зрозумілі і вони не змінюються на ходу. Моя праця, моє життя і моя гідність захищені"*.

Як майбутні керівники (майстри, технологи, начальники цехів), ви повинні стати беззаперечними провідниками цієї високої правової культури. Використання раціональної правової аргументації замість токсичного емоційного тиску, повна прозорість технічних інструкцій та абсолютна повага до людської гідності підлеглого — це не просто ваш нудний юридичний обов'язок, це ваш безпосередній, відчутний внесок в успішну адаптацію інтегрованих колективів та відновлення ментального здоров'я нашої нації.

Висновки до Лекції 1

Підсумовуючи нашу першу лекцію, хочу ще раз наголосити: вивчення «Основ правознавства» не робить з вас абстрактних юристів, відірваних від металообробки, термообробки чи проєктування зварних конструкцій. Навпаки, право дає вам найгостріший, найефективніший соціальний інструмент для реалізації своїх прав (ЗК1).

Ми чітко з'ясували, що Держава — це надскладний інституційний механізм, покликаний захищати суспільство і встановлювати справедливі правила гри. Право — це нормативний каркас, без якого неможливе функціонування жодної технологічної лінії чи корпорації. Глибоке

розуміння того, як функціонує цей державний механізм, здатність аналізувати інформацію (ЗКЗ) та відрізнити демократичний правовий режим від тоталітарного диктату, робить вас не просто найманими працівниками-виконавцями, а зрілими Громадянами (РН16), здатними брати на себе повну відповідальність за безпечне майбутнє української промисловості та відбудову нашої держави.

На наступній лекції ми перейдемо до Конституційного права України, де розберемо Основний Закон як вищий нормативний "ДСТУ" держави та гарант ваших професійних прав.

ЛЕКЦІЯ 2. Конституційне право України: основи ладу та верховенство права. Конституція як вищий нормативний "ДСТУ" держави та гарант професійних прав інженера

Вступне слово лектора

Шановні здобувачі фахової передвищої освіти! На нашій першій лекції ми детально розібрали фундаментальні поняття: що таке держава, якими є механізми її виникнення і чому право виступає її головним нормативним інструментом (соціальним "софтом"). Сьогодні ми з вами здійснюємо перехід від загальної, абстрактної теорії держави і права безпосередньо до найвищого рівня національної правової системи — до Конституційного права України.

Для багатьох фахівців із прикладної механіки та зварювального виробництва саме слово "Конституція" часто здається чимось виключно з царини високої політики, чимось максимально віддаленим від шумних цехів, зварювальних постів, САД-систем та металообробки. Проте дозвольте запропонувати вам суто професійну, інженерну аналогію. У вашій роботі є таке непорушне поняття, як "генеральне складальне креслення" або базовий Державний стандарт (ДСТУ). Ви чудово розумієте: якщо в генеральному кресленні закладена концептуальна системна помилка, то жодна ідеально виточена окрема деталь і жоден філігранно виконаний аргоновий зварний шов не врятує весь механізм від катастрофічного руйнування під навантаженням.

Конституція — це і є генеральне складальне креслення нашого суспільства та держави. Вона визначає базові допуски, посадки та граничні навантаження для всієї складної правової системи. Від того, наскільки якісно та ефективно функціонує конституційний лад (і наскільки ви, як громадяни, готові його захищати), безпосередньо залежить, чи буде юридично захищена ваша приватна власність, чи зможете ви запатентувати свій інноваційний винахід (нову конструкцію зварювального апарату чи технологічний алгоритм для системи ЧПК), і чи гарантуватиме держава вам безпечні умови праці на сучасному виробництві.

Сьогодні ми розберемо архітектуру нашої держави так само скрупульозно, як ви аналізуєте кінематичну схему або структуру металу, роблячи особливий акцент на тих конституційних гарантіях, які безпосередньо захищають вас і ваших колег (зокрема ветеранів) у щоденній професійній діяльності (РН16).

1. Поняття та унікальні юридичні властивості Конституції України

Етимологічно слово «конституція» походить від латинського *constitutio* — устрій, установлення, організація. **Конституція України** — це Основний Закон нашої держави, який має найвищу юридичну силу, приймається в особливому, ускладненому порядку і жорстко регулює найважливіші суспільні відносини: фундаментальні основи державного ладу, систему прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, а також структуру і систему органів державної влади.

Щоб чітко розуміти, як працює Конституція на практиці, майбутньому фахівцю з прикладної механіки достатньо глибоко усвідомити три її головні юридичні властивості (які можна порівняти з фізичними властивостями металів):

1. **Найвища юридична сила (Верховенство).** Це принцип абсолютної ієрархії. Усі без винятку закони та інші підзаконні нормативно-правові акти (постанови Кабінету Міністрів, накази профільних міністерств, інструкції з охорони праці і навіть локальні накази генерального директора вашого заводу) приймаються виключно на основі Конституції і повинні суворо їй відповідати. Якщо наказ директора підприємства (наприклад, про примусову неоплачувану роботу у вихідний день) суперечить Конституції — він є юридично нікчемним (недійсним з моменту видання).
2. **Норми прямої дії.** Це надзвичайно важливий прагматичний принцип. Він означає, що для захисту своїх законних інтересів ви маєте повне право посилатися безпосередньо на конкретну статтю Конституції в суді, навіть якщо з певного питання немає детального уточнюючого закону. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина гарантується державою безпосередньо на підставі Конституції України (ст. 8).
3. **Підвищена стабільність (Жорсткість).** Внести зміни до тексту Конституції технічно та політично набагато складніше, ніж до звичайного закону. Це вимагає надзвичайно складної процедури голосування у Верховній Раді України (кваліфікована більшість — щонайменше дві третини голосів, тобто 300 народних депутатів), а для зміни найважливіших розділів (I, III, XIII) — ще й обов'язкового затвердження на всеукраїнському референдумі. Така конструктивна "жорсткість" є своєрідним запобіжником (системою аварійного блокування) проти спроб безвідповідальних політиків узурпувати владу або звузити базові права громадян на угоду корпоративним інтересам.

2. Основи конституційного ладу України (Стаття 1)

Стаття 1 Конституції України є непорушною, фундаментальною аксіомою нашого державного буття. Вона безапеляційно стверджує: *«Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава»*.

Розшифруємо ці базові характеристики (дескриптори) через призму індустріального, економічного та суспільного життя, адже розуміння цих засад є складовою вашої здатності реалізувати свої права як члена суспільства (ЗК1):

- **Суверенна і незалежна:** Українська держава має виключне, абсолютне право самостійно вирішувати свої внутрішні та зовнішні справи без будь-якого втручання інших держав. Це основа нашої екзистенційної боротьби. Без державного суверенітету не існує ні розвиненої національної економіки, ні потужної машинобудівної промисловості, ні прав громадян — усе перетворюється на ресурс для обслуговування інтересів окупанта.
- **Демократична (владний механізм):** Єдиним легітимним джерелом влади є народ. Управління державою здійснюється не вузькою, закритою кастою еліт, а прозоро через виборні органи. Для машинобудівної та зварювальної галузі демократія означає вільний конкурентний ринок, свободу інженерного підприємництва та реальну можливість профспілок легально впливати на рішення уряду щодо мінімальної заробітної плати та стандартів умов праці.
- **Соціальна (вектор відповідальності):** Це ключова характеристика для нашої сьогоденної програми. Соціальна держава свідомо бере на себе обов'язок забезпечувати гідний рівень життя своїх громадян, системно захищати вразливі категорії (пенсіонерів, осіб з інвалідністю, ветеранів війни, тимчасово безробітних). У практичній діяльності машинобудівного підприємства це жорстко реалізується через квоти на працевлаштування осіб з інвалідністю, гарантоване збереження робочого

місця за мобілізованими працівниками, систему оплачуваних лікарняних та обов'язкового соціального страхування на випадок професійного захворювання чи травми у зварювальному цеху.

- **Правова (нормативний диктат):** Це держава, у якій беззаперечно панує верховенство права. Ніхто не може бути вище закону: ні Президент, ні суддя, ні генеральний директор промислового холдингу. Влада суворо обмежена правом, а відносини між громадянином і державою будуються на взаємній відповідальності.

3. Механізм стримувань і противаг (Кінематика державної влади)

Згідно зі ст. 6 Конституції, державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Чому цей структурний поділ є критично важливим? Будь-який компетентний фахівець з прикладної механіки знає безвідмовний закон фізики: якщо всю колосальну енергію системи акумулювати в одному єдиному вузлі без надійних систем скидання тиску, редукторів чи запобіжних муфт, система неминуче вибухне від перенапруги. Точно так само функціонує і людське суспільство: концентрація всієї повноти влади в одних руках (чи в одному державному органі) неминуче і стрімко веде до тоталітаризму, корупції та диктатури. Поділ влади — це інституційна "запобіжна муфта" демократії.

РОЗПОДІЛ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРОМИСЛОВІСТЬ

1. **Законодавча влада (Верховна Рада України).** *Основна функція:* Прийняття законів, затвердження державного бюджету, формування уряду. *Вплив на вашу галузь:* Саме парламент приймає Кодекс законів про працю, Податковий кодекс, закони про захист інтелектуальної власності та основи екологічної безпеки підприємств.
2. **Виконавча влада (Кабінет Міністрів України, Міністерства).** *Основна функція:* Виконання законів, безпосереднє оперативне управління економікою, оборонним сектором, інфраструктурою та фінансами. *Вплив на вашу галузь:* Уряд затверджує стратегічні державні програми розвитку промисловості, профільні міністерства встановлюють технічні регламенти та стандарти (ДСТУ) для зварювального виробництва, організовують роботу контролюючих органів (наприклад, Державної служби з питань праці).
3. **Судова влада (Верховний Суд та система судів загальної юрисдикції).** *Основна функція:* Здійснення незалежного правосуддя, справедливе вирішення спорів, контроль за законністю дій інших гілок влади. *Вплив на вашу галузь:* Суд безпосередньо розглядає гострі трудові спори (наприклад, позов щодо незаконного звільнення інженера-технолога), складні господарські спори між підприємствами, конфлікти щодо патентів на винаходи, а також притягує до відповідальності винних осіб за виробничі аварії.

Окремо в системі стоїть **Президент України** (ст. 102). Він є главою держави і виступає вищим гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Президент не належить до жодної з трьох гілок влади, а забезпечує їх узгоджене, збалансоване функціонування, виступаючи арбітром.

4. Конституційні права і свободи: Прагматичний вимір для інженера

Розділ II Конституції України повністю присвячений правам, свободам та обов'язкам. Фундаментальна філософія цього розділу полягає в тому, що права людини не "даруються" державою з панського плеча, вони є природними, невідчужуваними та належать кожному від народження (ст. 21).

Давайте детально зосередимося на тих статтях Конституції, які становлять безпосередній базис вашої щоденної професійної, інженерної та життєдіяльності.

4.1. Соціально-економічні права (Базис виробництва)

- **Стаття 41 (Право власності):** Кожен має право вільно володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності (наприклад, під час воєнного стану) з обов'язковим попереднім або наступним повним фінансовим відшкодуванням їх вартості. Це фундаментальна гарантія для існування будь-якого індустріального бізнесу та стартапів у галузі прикладної механіки.
- **Стаття 43 (Право на працю):** Це головна стаття для кожного з вас як найманих працівників. Вона комплексно включає:
 - Право заробляти собі на життя працею, яку людина вільно обирає (категоричне і повне скасування будь-яких форм примусової праці).
 - Створення державою умов для повного здійснення права на працю, гарантування рівних можливостей (зокрема гендерної рівності в інженерних професіях та важкій промисловості, що зараз активно впроваджується на сучасних європейських заводах).
 - *Гарантія безпеки:* «Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом». Саме ця норма є найвищим конституційним підґрунтям для всіх існуючих інструкцій з охорони праці. Якщо зварювальний апарат не заземлений, або відсутня витяжка в замкненому просторі і це загрожує вашому життю, ваша відмова на ньому працювати стовідсотково захищена на рівні Основного Закону.
- **Стаття 46 (Право на соціальний захист):** Включає невід'ємне право на матеріальне забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності (що вкрай важливо при виробничому травматизмі), втрати годувальника, безробіття та в старості.

4.2. Культурні та інформаційні права (Базис інновацій)

- **Стаття 54 (Право на свободу творчості та захист інтелектуальної власності):** «Кожному гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів».
 - *Професійна проєкція:* Якщо ви, як фахівець, розробили нову кінематичну схему, оптимізували технологію зварювання плавленням або написали унікальну програму (макрос) для автоматизованої лінії, ваші інтелектуальні права є юридично недоторканими. Це прямий конституційний зв'язок із нашою наскрізною темою академічної доброчесності. Крадіжка чужого креслення, імітація розрахунків чи привласнення авторства на винахід — це не просто дрібне порушення етики, це зухвале порушення Конституції України.

5. Trauma-Informed ракурс: Конституція як інструмент інклюзії та психологічної безпеки

Наша освітня філософія у ЗПО «ДПТК» передбачає формування не лише жорстких технічних навичок (хард-скілів), але й глибокої етичної та правової культури, що є особливо критичним в умовах роботи з наслідками повномасштабної війни. Конституція дає нам найпотужніший, безвідмовний інструмент для реалізації trauma-informed підходу (роботи, обізнаної з травмою) в інтегрованих виробничих колективах.

Розглянемо **Статтю 28 Конституції України:** «Кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню».

Як ця макро-юридична норма працює на мікрорівні (у вашому цеху чи проєктному відділі) для досягнення результатів навчання (РН19) у комплексному середовищі?

1. **Категорична заборона дискримінації та булінгу:** Повага до гідності виключає будь-які форми психологічного насильства на робочому місці (мобінгу). Жорсткий, токсичний менеджмент з боку керівника цеху — це не "виробнича необхідність" і не "ефективне управління", це пряме приниження гідності працівника.
2. **Повага і реінтеграція ветеранів:** Коли в колектив повертається фахівець із бойовим досвідом, можливо, з певними фізичними чи психологічними наслідками (ПТСР, підвищена чутливість до стресу), конституційний обов'язок суспільства та роботодавця — створити максимально безпечне та інклюзивне середовище. Це означає грамотну адаптацію робочого місця, раціональну, спокійну комунікацію та абсолютне неприйняття стигматизації (навішування образливих ярликів).
3. **Справедливість як терапія:** Для людей, травмованих жорстокістю війни, життєво важливо знову відчувати, що вони захищені суспільством. Конституційні гарантії соціального захисту (ст. 46) та рівності всіх громадян перед законом (ст. 24) є тими непохитними стовпами, які повертають людині втрачене відчуття контролю над власним життям та віру в суспільство, за свободу якого вони боролися.

Коли ви, як майбутній керівник або відповідальний колега, жорстко і безкомпромісно припиняєте будь-які спроби дискримінації на робочому місці та переводите всі виробничі конфлікти виключно в правову площину (на основі закону та поваги, а не емоцій), ви дієте не просто як хороший, ефективний менеджер. Ви дієте як справжній амбасадор Конституції України на своєму підприємстві, виконуючи свої обов'язки як свідомого громадянина (PH16).

Висновки до Лекції 2

Підіб'ємо підсумки нашої сьогоденної складної, але критично важливої роботи.

Конституція України — це не відірвана від життя політична декларація. Це жорсткий, прорахований нормативний каркас, який утримує нашу державу від руйнування та правового хаосу. Знання основ конституційного ладу робить з вас не просто вузькопрофільних виконавців зі спеціальності «Прикладна механіка», а свідомих, освічених громадян, здатних критично оцінювати дії влади, захищати свої інтереси та протистояти незаконним рішенням керівництва (ЗК1, PH16).

Ми чітко з'ясували, що механізм стримувань і противаг (поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову) є головною інституційною запорукою існування демократії. Ми детально, крізь призму машинобудування, розглянули блок соціально-економічних прав, які є вашим прямим інструментом захисту вашої повсякденної праці, ваших унікальних інтелектуальних розробок та вашої фізичної і психологічної безпеки на виробництві.

Запам'ятайте головне: Конституція працює на вашу користь лише тоді, коли ви, громадяни, добре знаєте свої права і маєте громадянську сміливість їх відстоювати. Технологічна міць нашої держави, її повоєнна відбудова та сталий розвиток високотехнологічного машинобудування абсолютно неможливі без беззаперечного дотримання верховенства права та глибокої поваги до гідності кожної людини.

На нашій наступній лекції ми перейдемо до вивчення правового статусу особи, де ще глибше зануримося у ваші персональні права, свободи та юридичні обов'язки як інженерів та громадян.

ЛЕКЦІЯ 3. Правовий статус особи: конституційні права, свободи та обов'язки. Механізми реалізації та захисту в професійному середовищі фахівця з прикладної механіки

Вступне слово лектора

Шановні здобувачі фахової передвищої освіти! Наша попередня лекція була присвячена макроархітектурі держави та її Основному Закону — Конституції. Ми детально з'ясували, що демократична держава існує виключно для того, щоб обслуговувати інтереси суспільства, гарантувати безпеку та забезпечувати верховенство права, а не навпаки. Сьогодні ми переводимо фокус нашої юридичної та аналітичної "оптики" з макрорівня (держави в цілому) на мікрорівень — на саму Людину, Громадянина і Фахівця.

У стінах ЗПО «Дніпровський професійний технологічний коледж» ми готуємо сучасну технічну еліту для потреб машинобудівної та зварювальної галузей. Ви вчитеся проєктувати зварні конструкції, ремонтувати та експлуатувати складні механічні та роботизовані зварювальні системи. Проте, перш ніж уперше стати за креслярський стіл, взяти до рук зварювальний пальник чи сісти за пульт керування верстатом з ЧПК, кожен із вас вступає в надскладну мережу правових відносин. Ви є працівниками, авторами інтелектуальної власності, платниками податків і, найголовніше, — громадянами нашої держави.

Часто на важкому індустріальному виробництві виникає хибна, небезпечна ілюзія, що людина — це лише функція, легкозамінний "гвинтик" у великому корпоративному механізмі. Це шкідливий рудимент індустріальної епохи минулого та тоталітарного мислення. Сучасне європейське право розглядає людину як найвищу соціальну цінність. Сьогодні ми детально розберемо концепцію правового статусу особи. Це ваш персональний юридичний "екзоскелет", який надійно захищає вас від керівного свавілля, гарантує вам свободу технічної творчості та водночас покладає на вас серйозну громадянську та інженерну відповідальність.

1. Поняття та багатокомпонентна структура правового статусу особи

Правовий статус особи — це сукупність закріплених у нормативно-правових актах (законах, кодексах) прав, свобод, обов'язків та законних інтересів особи, які визначають її реальне юридичне становище у суспільстві та державі.

Щоб стати повноцінним учасником будь-яких правовідносин (наприклад, щоб підписати контракт із заводом), особа повинна володіти **правосуб'єктністю**, яка є фундаментом статусу і складається з двох невід'ємних елементів:

- **Правоздатність:** принципова здатність мати юридичні права та обов'язки (ця здатність виникає з моменту народження і припиняється лише зі смертю людини).
- **Дієздатність:** здатність своїми власними, свідомими діями набувати і здійснювати права та обов'язки, а також нести юридичну відповідальність за свої вчинки (ця здатність настає поступово, повна цивільна дієздатність в Україні настає з 18 років).

Структура правового статусу — це не просто перелік, це багатокомпонентна, збалансована система. Уявімо її як складний вузол машини, де кожна деталь виконує свою суворо визначену кінематичну функцію:

1. **Права та свободи (Активний елемент):** Це міра дозволеної поведінки. Можливість діяти на власний розсуд для задоволення своїх інтересів. *(Наприклад: ваше право на винахідництво у сфері технологій зварювання, право на гідну оплату праці, право на відпочинок після зміни).*
2. **Юридичні обов'язки (Стримуючий елемент):** Це міра належної, безальтернативно обов'язкової поведінки. *(Наприклад: обов'язок бездоганно дотримуватися техніки безпеки при роботі з газом під тиском (СК15), сплачувати податки, захищати Вітчизну).*
3. **Законні інтереси (Вектор розвитку):** Прагнення особи користуватися певним соціальним чи матеріальним благом, яке прямо не передбачене правом, але й категорично не заборонене ним. *(Наприклад, інтерес фахівця у підвищенні кваліфікаційного розряду за рахунок підприємства).*

4. **Правові гарантії (Механізм захисту):** Економічні, політичні та юридичні умови і засоби, що фактично забезпечують реалізацію прав. Без гарантій права є лише декларацією. *(Сюди входять незалежні суди, активні профспілки, Уповноважений Верховної Ради з прав людини).*
5. **Юридична відповідальність:** Правові наслідки за невиконання обов'язків або зловживання правами.

2. Громадянство як фундамент правового статусу у промисловості

Правовий статус людини безпосередньо та нерозривно залежить від її політико-правового зв'язку з державою. **Громадянство України** — це стійкий правовий зв'язок особи з Українською державою, який знаходить свій вияв у їхніх взаємних правах та обов'язках.

Професійна проєкція для зварювального виробництва та прикладної механіки: Чому питання громадянства має таке критичне значення на реальному виробництві? В Україні діє так званий "національний режим" для іноземців та осіб без громадянства — вони користуються майже тими ж базовими правами, що й громадяни України, за окремими винятками. Проте для індустрії саме ці винятки є ключовими:

1. **Допуск до державної таємниці та ОПК:** Фахівці галузевої прикладної механіки та зварювального виробництва дуже часто працюють на стратегічних підприємствах оборонно-промислового комплексу (ОПК), створюють військову техніку, броню для машин, безпілотні системи або проєктують захисні конструкції критичної інфраструктури. Іноземці, як правило, позбавлені права отримати допуск до таких креслень та секретних технологій.
2. **Державна служба та управління інфраструктурою:** Іноземці не можуть працювати на стратегічних державних посадах, які керують промисловим сектором чи енергетикою країни. Тому громадянство України є не просто формальним записом у вашому паспорті, а вашим єдиним легальним квитком до участі у найважливіших, закритих стратегічних інженерних та оборонних проєктах нашої держави.

3. Деталізація прав і свобод: Індустріальний та інженерний вимір

Конституційні права і свободи — це ядро вашого соціального та професійного статусу. Згідно з теорією права, вони поділяються на кілька поколінь і чітких категорій. Давайте детально розглянемо їх через призму вашої майбутньої професії (РН16).

3.1. Особисті (Громадянські) права — Фундамент вашої безпеки

Це невід'ємні права, які належать кожній людині незалежно від її громадянства.

- **Право на життя та особисту недоторканність:** В індустріальному, жорсткому світі виробництва це абстрактне право трансформується у цілком конкретні, суворі вимоги охорони праці (СК15). Жоден план виробітку, жоден "палаючий" дедлайн не виправдовує використання несправного преса, відсутність заземлення зварювального трансформатора чи роботу без засобів захисту органів дихання у замкненому просторі.
- **Право на повагу до честі та гідності:** Керівник (майстер чи директор) не має жодного права застосовувати психологічне насильство, кричати або принижувати підлеглого робітника чи інженера. Гідність фахівця охороняється Основним законом, і мобінг на робочому місці є грубим порушенням цього права.

3.2. Політичні права — Корпоративна демократія

Це права, що забезпечують участь громадян в управлінні державними та суспільними справами.

- **Право на свободу об'єднання (Профспілки):** Для фахівців прикладної механіки та зварювальників це надзвичайно важливий, дієвий інструмент. Незалежна профспілка на заводі — це єдиний легальний механізм масового захисту колективних інтересів:

висування вимог щодо підвищення зарплатні, покращення витяжної вентиляції в цехах чи закупівлі якісного вогнетривкого спецодягу. Одинокого робітника легко залякати або звільнити, а згуртовану профспілку захищає Конституція.

- **Право на страйк (ст. 44 Конституції):** Це найвищий, екстремальний метод вирішення колективних трудових конфліктів. *Важлива ремарка для нашого часу:* В умовах правового режиму воєнного стану право на страйк тимчасово обмежується, оскільки безперерійна, стабільна робота промисловості є питанням виживання всієї держави.

3.3. Соціально-економічні права — Базис вашого матеріального добробуту

- **Право на підприємницьку діяльність:** Ви, як дипломований фахівець, маєте конституційне право не лише працювати за наймом на заводі, але й відкрити власне конструкторське бюро, цех з металообробки чи компанію з надання послуг аргондугового зварювання, ставши фізичною особою-підприємцем (ФОП).
- **Право на справедливу оплату праці та відпочинок:** Закон жорстко встановлює мінімальну заробітну плату, граничну тривалість робочого часу, регламентує надурочні роботи та обов'язково гарантує оплачувану відпустку. Для зварювальників, які працюють у шкідливих умовах праці, це право матеріалізується у скороченому робочому тижні та додаткових відпустках. Примусова надурочна праця вночі без добровільної письмової згоди працівника (за винятком критичної ліквідації аварій) є прямим порушенням цього статусу.

3.4. Культурні (Інтелектуальні) права — Академічна доброчесність та Інновації

- **Право на результати інтелектуальної, творчої діяльності:** Усе, що ви створюєте своїм розумом — нові оптимізовані алгоритми зварювання, унікальні вузли машин, промислові зразки обладнання — є вашою недоторканою інтелектуальною власністю.
- Тут ми безпосередньо стикаємося з етикою та **академічною доброчесністю**. Плагіат (наприклад, привласнення чужого креслення, видача чужої курсової роботи з проєктування за свою, або крадіжка коду для ЧПК) — це не просто порушення внутрішньої етики нашого коледжу. Це крадіжка чужого немайнового та майнового права, за яку передбачена сувора юридична відповідальність.

4. Юридичні обов'язки інженера та фахівця зі зварювального виробництва

У юриспруденції не існує прав без обов'язків. Це фундаментальний закон збереження соціальної енергії, подібний до Третього закону Ньютона (дія завжди дорівнює протидії). Якщо ви маєте конституційний статус та права, ви маєте і жорсткі обов'язки.

1. **Обов'язок неухильно додержуватися Конституції України та законів (ст. 68):** Незнання законів ніколи не звільняє від юридичної відповідальності. Якщо ви порушили технологічний регламент або правила безпеки, і це призвело до травми чи вибуху газового балона, ви не зможете виправдовуватися перед судом тим, що "не читали інструкцію".
2. **Обов'язок не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині (ст. 66):** Це найважливіший екологічний обов'язок для машинобудівника та технолога (СК15). Проєктуючи гідравлічну систему або зварювальну дільницю, ви зобов'язані закласти технічні рішення для захисту від витоку мастил у ґрунт та фільтрації токсичних газів. Організуючи роботу цеху, ви повинні забезпечити безпечну утилізацію металевої стружки, залишків електродів та охолоджувальних рідин. Забруднення довкілля відходами виробництва — це кримінальний злочин.
3. **Обов'язок сплачувати податки і збори (ст. 67):** Вся економіка підприємства і життєздатність держави тримається на податках. Заробітна плата "в конвертах"

позбавляє вас соціальних гарантій (офіційних лікарняних, пенсій) і послаблює обороноздатність країни.

4. **Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (ст. 65):** Це найвищий, священний обов'язок громадянина. В індустріальному контексті це також означає сумлінну, понаднормову працю фахівців на підприємствах оборонного сектору (виконання мобілізаційних завдань заводом, ремонт та виготовлення військової техніки).

5. Trauma-Informed ракурс: Захист прав, деескалація конфліктів та психологічна безпека

Знати свої конституційні та трудові права — це лише половина справи. Друга, не менш важлива половина — вміти їх компетентно захищати, не руйнуючи при цьому психіку (власну та оточуючих) і не створюючи токсичного середовища.

У нашій країні, глибоко зраненій війною, загальний рівень нервової напруги в суспільстві є колосальним. У змішаних виробничих групах, де сьогодні працюють і молодь, і ветерани з бойовим досвідом, будь-яке порушення прав (або навіть уявне, суб'єктивне відчуття порушення) може стати різким тригером для гострого, деструктивного конфлікту.

Як діє **Trauma-Informed підхід** (підхід, обізнаний з травмою) у сфері захисту правового статусу на підприємстві?

1. **Деескалація через процедуру:** Право — це холодний, раціональний алгоритм. Якщо ваші права на виробництві порушено (наприклад, вас незаконно позбавили премії, або адміністрація відмовляється відремонтувати витягну вентиляцію над вашим робочим столом), ми не застосовуємо агресію, крик чи саботаж роботи. Ми свідомо використовуємо юридичні механізми:
 - Письмове звернення до керівництва (офіційна доповідна записка з посиланням на норми безпеки).
 - Звернення до профспілкового комітету.
 - Звернення до Державної служби України з питань праці (Держпраці).
 - Судовий позов.
 - *Психологічний ефект:* Переведення гострого конфлікту з емоційної, неконтрольованої площини в строгу документальну (алгоритмічну) є найкращим способом знизити стрес, зберегти власну гідність і досягти реального правового результату.
2. **Валідація та підтримка колег-ветеранів:** Наша соціальна держава гарантує ветеранам та учасникам бойових дій розширений пакет прав (додаткові відпустки, першочергове право на залишення на роботі при скороченні штату, медичне забезпечення). Усвідомлення та беззаперечне прийняття цих прав цивільним трудовим колективом — це не якісь "пільги з жалю", це неухильне виконання Закону та суспільне визнання їхніх заслуг перед країною.
3. **Емоційна стабільність як ключова професійна навичка:** Захист своїх законних інтересів вимагає "холодного розуму". Точно так само, як кваліфікований інженер чи зварювальник не панікує, коли бачить помилку в кресленні або дефект у шві, а методично їх шукає і виправляє, так само і свідомий громадянин (РН16) методично, крок за кроком відстоює свої інтереси в межах правового поля (ЗК1).

Висновки до Лекції 3

Сьогодні ми переконливо довели, що ви не є і ніколи не будете безправними виконавцями чужої волі на виробництві. Правовий статус особи робить вас повноцінними, захищеними суб'єктами громадянського суспільства.

Ваші особисті, соціально-економічні, трудові та інтелектуальні права є непорушним фундаментом вашої майбутньої успішної та безпечної кар'єри у галузі прикладної механіки. Водночас ваші громадянські обов'язки — захищати довкілля від промислових забруднень, платити податки, дотримуватися техніки безпеки та законів держави — є головною гарантією того, що наша країна буде розвиватися і міцніти економічно.

Ми також глибоко усвідомили, що захист своїх конституційних та трудових прав завжди має відбуватися цивілізовано, виключно через прописані юридичні процедури. Здатність до такої правової поведінки (ЗК1) є особливо важливою для збереження психологічної безпеки в наших інтегрованих, посттравматичних робочих колективах.

На наступній лекції ми перейдемо до наступного Змістового модуля, де розгорнемо тему, яка є критично важливою для кожного інженера-практика та майстра — ми вивчатимемо Адміністративне право у сфері господарювання, адміністративну відповідальність посадових осіб та правила взаємодії з державними контролюючими органами на підприємстві.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. ПУБЛІЧНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (АДМІНІСТРАТИВНЕ, ЕКОЛОГІЧНЕ, ФІНАНСОВЕ)

ЛЕКЦІЯ 4. Адміністративне право у сфері господарювання. Правове регулювання промисловості, відповідальність інженера та взаємодія з контролюючими органами

Вступне слово лектора

Шановні здобувачі фахової передвищої освіти ЗПО «Дніпровський професійний технологічний коледж»! На попередніх лекціях першого модуля ми з вами вивчали глобальні, фундаментальні речі: архітектуру держави, Конституцію України, механізми розподілу влади та ваш базовий правовий статус особи. Ми говорили про ваші конституційні права та свободи. Проте реальне, щоденне життя на будь-якому підприємстві прикладної механіки, у зварювальному цеху чи в конструкторському бюро — це далеко не лише високі конституційні матерії. Це сувора, прагматична рутина, яка безперервно і жорстко контролюється державою. Сьогодні ми відкриваємо другий змістовий модуль і переходимо до тієї галузі права, з якою ви, як майбутні фахівці зі зварювального виробництва, майстри цехів, технологи або керівники виробничих дільниць, стикатиметеся найчастіше у своїй кар'єрі. Це **Адміністративне право**. Чому інженеру-механіку життєво необхідно його знати? Тому що сучасне промислове (і особливо зварювальне) виробництво — це зона підвищеної, критичної небезпеки та колосального впливу на суспільство, здоров'я працівників і довкілля. Держава не може просто пасивно спостерігати, як працює ваш завод; вона має конституційний обов'язок його контролювати. Державна служба України з питань праці (Держпраці), Державна служба з надзвичайних ситуацій (ДСНС - пожежна інспекція), екологічна інспекція, санітарно-епідеміологічна служба — усі ці могутні органи діють виключно в полі адміністративного права.

Незнання суворих правил взаємодії з ними, ігнорування адміністративних норм при проєктуванні зварних конструкцій чи експлуатації зварювальних апаратів під тиском призводить не лише до гігантських фінансових штрафів, а й до повної зупинки підприємства. Сьогодні ми навчимося розуміти залізну логіку державного управління, досягнемо межі вашої персональної відповідальності та навчимося захищати себе і свій робочий колектив у легальному правовому полі (ЗК1, СК15).

1. Поняття, предмет та імперативний метод Адміністративного права

Адміністративне право — це самостійна, масштабна галузь публічного права, яка регулює суспільні відносини, що виникають у сфері державного управління (виконавчої влади), а також

відносини, безпосередньо пов'язані із застосуванням заходів адміністративного примусу та притягненням до адміністративної відповідальності.

Ключова, фундаментальна відмінність адміністративного права від інших галузей (наприклад, від цивільного) полягає в **методі правового регулювання**.

- У цивільному праві (наприклад, коли ваш завод укладає комерційний договір з постачальником зварювального дроту чи аргону) діє *диспозитивний метод* — метод абсолютної юридичної рівності сторін. Ви домовляєтесь про умови.
- В адміністративному праві діє **імперативний метод (метод влади і підпорядкування)**. Відносини тут завжди вибудовуються по вертикалі. З одного (верхнього) боку завжди виступає наділений владними повноваженнями суб'єкт (державний інспектор, міністерство, державна адміністрація), а з іншого (нижнього) — підпорядкований об'єкт (ваше підприємство, ви як інженер, або звичайний громадянин). Ви фізично і юридично не можете "домовитися" з інспектором Держпраці про зміну норм безпеки (наприклад, скасувати вимогу носити захисні маски-хамелеони під час дугового зварювання); ви зобов'язані беззаперечно виконати його законний владний припис.

2. Державне управління у сфері промисловості та зварювального виробництва

Сучасна демократична держава управляє економікою не шляхом прямого, тоталітарного диктату (як це було в радянській плановій системі), а через встановлення універсальних "правил гри" та здійснення суворого нагляду за їх дотриманням. У галузі прикладної механіки цей контроль здійснюється через такі ключові адміністративні механізми:

2.1. Технічне регулювання та стандартизація

Це абсолютна основа вашої професії. Проектуючи деталь або розробляючи технологію зварювання, ви щоразу спираєтесь на державні стандарти (ДСТУ) та міжнародні норми (ISO). Затвердження цих стандартів, обов'язкова сертифікація продукції на безпечність (наприклад, ультразвукова чи рентгенографічна перевірка того, що ваш зварний шов на резервуарі високого тиску витримає заявлене навантаження) — це пряма функція адміністративного права. Випуск на ринок несертифікованої, потенційно небезпечної технічної продукції тягне за собою жорсткі адміністративні (а інколи й кримінальні) санкції для керівництва заводу.

2.2. Ліцензування та дозвільна система

Для законного здійснення певних, особливо небезпечних видів господарської діяльності підприємство зобов'язане отримати ліцензію або спеціальний дозвіл від держави. У вашій сфері дозвільна система охоплює роботи з підвищеною небезпекою: газоплазмове різання металів, зварювальні роботи на висоті, обслуговування балонів зі стисненими та зрідженими газами, ремонт підймальних кранів. Без адміністративного дозволу Держпраці виконання таких робіт є грубим правопорушенням.

2.3. Містобудівне та просторове регулювання

Розширення виробничих потужностей, будівництво нових зварювальних цехів чи випробувальних лабораторій жорстко регламентується адміністративним і містобудівним законодавством. Держава встановлює суворі санітарно-захисні зони навколо заводів. Якщо ваш цех знаходиться поблизу житлової забудови, адміністративне право встановлює жорсткі обмеження на рівень промислового шуму, вібрації та архітектурні рішення. Інженер, розробляючи план модернізації цеху, зобов'язаний закласти в проєкт ці адміністративні обмеження.

3. Адміністративне правопорушення (проступок) на виробництві

Що відбувається, якщо встановлені державою норми порушуються? Неминуче настає **адміністративна відповідальність**. Її єдиною правовою підставою є вчинення адміністративного правопорушення (проступку).

Адміністративне правопорушення — це протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку чинним законом передбачено адміністративну відповідальність.

Щоб притягнути особу до відповідальності, в її діях має бути наявний повний **Склад правопорушення (4 обов'язкові елементи)**:

1. **Об'єкт**: Суспільні відносини, на які безпосередньо посягає порушник. (*Наприклад: безпека умов праці на зварювальній дільниці, пожежна безпека*).
2. **Об'єктивна сторона**: Сама зовнішня дія або бездіяльність, її шкідливі наслідки та причинно-наслідковий зв'язок між ними. (*Наприклад: майстер бездіяв і свідомо не забезпечив примусову витяжну вентиляцію під час аргонодугового зварювання алюмінію, що створило небезпеку отруєння*).
3. **Суб'єкт**: Фізична особа, яка вчинила правопорушення (повинна бути осудною і досягти 16-річного віку). На промисловому підприємстві ключовим суб'єктом дуже часто виступає "посадова особа" (про це детальніше нижче).
4. **Суб'єктивна сторона**: Вина порушника у формі прямого умислу (знав і свідомо хотів порушити норматив) або необережності (не передбачав шкідливих наслідків, хоча професійно повинен був їх передбачити).

Приклади адміністративних проступків у вашій інженерній практиці:

- Введення в експлуатацію нових зварювальних ліній або реконструйованих цехів без офіційного дозволу органів державного нагляду за охороною праці.
- Порушення правил охорони вод (наприклад, злив неочищеної води після дефектоскопії чи промивання металу у загальну каналізацію).
- Приховування нещасного випадку на виробництві (це один із найтяжчих адміністративних проступків майстра, який за наявності травм легко переростає у кримінальний злочин).

4. Адміністративна відповідальність посадових осіб (інженерів та майстрів)

Зверніть особливу, максимальну увагу на цей розділ. Коли ви, успішно завершивши навчання і маючи диплом фахового молодшого бакалавра з прикладної механіки, станете керівником середньої ланки (майстром зварювальної дільниці, головним технологом, начальником цеху), ви автоматично набудете юридичного статусу **посадової особи**.

Посадова особа — це працівник, який на підприємстві постійно чи тимчасово виконує організаційно-розпорядчі (керівництво людьми) або адміністративно-господарські (управління майном) функції.

В адміністративному праві діє залізне, жорстке правило: за порушення норм охорони праці, пожежної безпеки чи санітарних вимог держава штрафує не просто абстрактне підприємство як юридичну особу, а **конкретну посадову особу**, персонально відповідальну за цю дільницю.

Приклад: Якщо молодий зварювальник зняв захисну маску або працює з несправним газовим редуктором на балоні, інспектор Держпраці виписує протокол і штраф не лише цьому робітнику, а насамперед **майстру цеху (вам)**, оскільки ви, як посадова особа, були юридично зобов'язані здійснити контроль і негайно відсторонити порушника від роботи. Ваша управлінська бездіяльність (ігнорування порушення) є об'єктивною стороною вашого особистого правопорушення.

Адміністративні стягнення (санкції) для посадових осіб:

- **Попередження** (застосовується вкрай рідко, лише за перші незначні формальні порушення паперового діловодства).

- **Штраф** (найпоширеніша і найболочіша санкція; важливо знати, що для посадових осіб (керівників) суми адміністративних штрафів у законі завжди значно вищі, ніж для звичайних робітників-громадян).
- **Позбавлення спеціального права** (наприклад, права керувати певними видами складних транспортних засобів чи будівельної спецтехніки).

Важлива правова межа: Якщо ваше порушення правил безпеки (наприклад, допуск до зварювання без допуску) призвело лише до потенційної загрози або мікротравми — це сфера **адміністративної відповідальності (штраф)**. Але якщо те саме порушення призвело до тяжких тілесних ушкоджень робітника (опіків, ампутацій) або його загибелі — діяння миттєво переходить у площину **кримінальної відповідальності** (яка передбачає реальне позбавлення волі).

5. Trauma-Informed ракурс: Етика та психологія взаємодії з контролюючими органами

Будь-яка офіційна перевірка промислового підприємства державними інспекторами (технічний аудит, екологічний контроль, раптовий візит інспектора Держпраці) — це завжди величезний рівень стресу для всього колективу.

У поточних реаліях нашого українського суспільства, де сотні тисяч фахівців мають об'єктивно знижену толерантність до стресу через травматичний досвід війни, обстрілів чи безпосередній бойовий досвід, раптовий візит інспектора, наділеного імперативними (владними, командними) повноваженнями, може стати небезпечним тригером для неконтрольованої агресії, конфлікту чи паніки на виробництві.

Як майбутні лідери та керівники, ви зобов'язані володіти навичками психологічної деескалації та керуватися **Trauma-Informed підходом (обізнаним з травмою)** під час взаємодії з представниками влади:

1. **Раціоналізація процесу:** Інспектор — це не ваш особистий ворог, який прийшов вас знищити. Це державний функціонер, який виконує свою роботу за чітко прописаним алгоритмом. Ваше завдання — миттєво перевести спілкування з емоційного рівня на документальний. Емоції завжди програють фактам. Якщо ви спілкуєтесь з інспектором холодною мовою нормативних актів, наказів, правильно заповнених журналів інструктажу та ДСТУ, ви повністю контролюєте ситуацію.
2. **Захист психологічних кордонів робочого колективу:** Керівник (майстер або інженер) зобов'язаний взяти перший удар (комунікацію з інспектором) виключно на себе, надійно захистивши робітників цеху від зайвого психологічного тиску, метушні та допитів. Якщо у вашій зварювальній бригаді працюють ветерани, різкий, авторитарний тон чи прискіпливість представника влади може викликати у них гостру реакцію неприйняття несправедливості. Керівник має діяти як надійний "демпфер" (амортизатор) у цій складній соціальній взаємодії.
3. **Право не погоджуватися "наосліп":** Якщо інспектор фіксує адміністративне правопорушення, з яким ви професійно не згодні, ви категорично не повинні вступати в деструктивну емоційну суперечку на підвищених тонах. Адміністративне право дає вам чіткий, цивілізований інструмент захисту: ви маєте законне право підписати Акт перевірки із письмовими зауваженнями (*«З висновками інспектора не згоден, обґрунтовані заперечення будуть надані у визначений законом термін»*) та згодом оскаржити постанову про штраф у вищому органі або в судовому порядку.
4. **Профілактика як найкраща терапія:** Найкращий і найдешевший спосіб уникнути стресу від будь-яких перевірок — це щоденна, рутинна, педантична підтримка ідеального порядку на виробництві (СК15). Журнали техніки безпеки мають бути заповнені не "заднім числом" перед приходом комісії, а щоденно і чесно. Захисні екрани

та витяжки мають функціонувати завжди. Коли ваш колектив звикає щодня працювати в умовах суворої правової дисципліни, зовнішня перевірка перетворюється на звичайну, нудну формальність, яка жодним чином не порушує психологічної рівноваги бригади.

Висновки до Лекції 4

Підбиваючи підсумки сьогоднішньої надзвичайно насиченої лекції, ми можемо твердо констатувати: Адміністративне право — це та жорстка, але необхідна правова оболонка, в якій функціонує будь-яке індустріальне підприємство. Держава безперервно і суворо контролює безпеку, екологію та санітарні норми промислового сектору, використовуючи свій легітимний імперативний метод влади (метод підпорядкування).

Ви, як майбутні висококваліфіковані фахівці з прикладної механіки, що неминуче отримають статус посадових осіб, несете повну персональну адміністративну відповідальність за свої виробничі ділянки. Невидача маски зварювальника, проігнорована несправність манометра на кисневому балоні, неоформлений вчасно журнал інструктажу — це не просто дрібні "паперові недоліки", це об'єктивна сторона адміністративного правопорушення, за яку ви будете платити чималі штрафи з власної кишені.

Проте, глибоке знання адміністративного права робить вас юридично невразливими. Вміння використовувати раціональні юридичні аргументи замість деструктивних емоцій, здатність легально оскаржити неправомірні дії інспектора та вміння створювати абсолютно прозору, безпечну і передбачувану атмосферу в колективі — це показники вашої найвищої професійної та управлінської зрілості (PH19).

На наступній лекції ми перейдемо до екологічного виміру публічного права. Ми будемо вивчати Екологічне право та безпеку у промисловості, де розберемо поняття екологічного імперативу в машинобудуванні, процедуру ОВД та кримінальну відповідальність за екоцид.

ЛЕКЦІЯ 5. Екологічне право та екологічна безпека зварювального виробництва. Екологічний імператив прикладної механіки та юридична відповідальність за шкоду довкіллю

Вступне слово лектора

Шановні здобувачі фахової передвищої освіти! На нашій попередній лекції ми детально розібрали механізми адміністративного примусу, який держава застосовує для контролю за діяльністю промислових підприємств. Ми з'ясували межі вашої відповідальності як посадових осіб. Проте будь-яка держава, будь-який зварювальний цех чи машинобудівний завод-гігант і будь-яка людина існують не в абстрактному юридичному вакуумі. Вони існують у неймовірно крихкій, замкненій оболонці нашої планети — біосфері.

Сучасна прикладна механіка загалом та зварювальне виробництво зокрема володіють колосальними потужностями. Інженерія здатна плавити метали, змінювати кристалічні решітки сплавів, будувати трансконтинентальні газопроводи та гігантські резервуари високого тиску. Як зазначав видатний український мислитель Володимир Вернадський, людство завдяки своїй технічній і науковій діяльності перетворилося на найпотужнішу геологічну силу, формуючи сферу розуму — ноосферу.

Але якщо наша зварювальна та металообробна техніка стала геологічною силою, вона повинна бути жорстко контрольованою — як правовою, так і морально-етичною силою (СК15). В іншому випадку наша "сфера розуму" колапсує через глобальну екологічну кризу, спричинену викидами токсичних зварювальних аерозолів, важких металів та неконтрольованих шлакових відходів.

Саме тому сьогодні ми глибоко вивчаємо **Екологічне право**. Для вас, майбутніх фахівців зі спеціальності G9 «Прикладна механіка», це не просто набір "зелених" гасел чи формальних заборон. Це ваш жорсткий, безальтернативний інженерний регламент. Вибір зварювальних електродів, проектування потужних систем локальної вентиляції для очищення цехового повітря від озону та оксидів азоту, правильна утилізація відпрацьованих шлаків та мастильно-охолоджувальних рідин (ЗОР) — усе це суворо регулюється нормами екологічного права. Сучасна інженерія орієнтована виключно на концепцію сталого розвитку, де економічний прибуток підприємства ніколи не скасовує і не домінує над законами фізики та екологічної моралі.

1. Екологічне право: Поняття, предмет та фундаментальні принципи в інженерії

Екологічне право — це самостійна, комплексна галузь публічного права, яка регулює суспільні відносини у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини.

Основоположним джерелом цієї галузі в нашій державі (після Конституції України, яка гарантує кожному безпечне довкілля) є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища».

1.1. Об'єкти екологічного права у зварювальному виробництві

Що саме охороняє закон від негативного впливу промисловості?

- **Природні ресурси:** Земля, надра, атмосферне повітря, водні ресурси. *Професійна проєкція:* Зварювальне виробництво є надзвичайно енергоємним та ресурсоємним; метали, які ви обробляєте і зварюєте, є вичерпним природним ресурсом, а гази (аргон, гелій, вуглекислота) потребують складних систем видобутку та безпечного зберігання.
- **Екологічна безпека людини:** Стан захищеності життя і здоров'я кожної людини від негативного, руйнівного впливу індустріальної діяльності. Це безпосередньо стосується робочої зони у вашому цеху: захист від загазованості зварювальними аерозолями, захист від ультрафіолетового випромінювання дуги, контроль рівня шуму від шліфувальних машин та недопущення отруєння парами флюсів.

1.2. Принципи екологічного права (Інженерна інтерпретація)

Екологічне право безапеляційно базується на фундаментальних принципах, які ви маєте закладати в будь-який свій технологічний або конструкторський проєкт (РН19):

1. **Пріоритетність вимог екологічної безпеки:** Екологія завжди стоїть вище за економічну вигоду. Якщо впровадження нового, надшвидкісного автоматизованого зварювального комплексу дає колосальний прибуток підприємству, але при цьому генерує токсичні викиди, що перевищують ГДК (гранично допустимі концентрації), закон імперативно забороняє його експлуатацію до встановлення систем очищення.
2. **Превентивність (запобігання):** Юридична і технічна діяльність інженера має бути спрямована на безумовне *недопущення* шкоди, а не на боротьбу з її наслідками після аварії. У прикладному машинобудуванні це реалізується через проектування багаторівневих систем фільтрації на етапі створення цеху (встановлення потужних циклонів, скрубєрів, локальних витяжок над кожним зварювальним постом), а не через виплату мізерних компенсацій уже отруєним мешканцям прилеглого міста.
3. **Платність природокористування та принцип «забруднювач платить»:** Завод, який здійснює легальні викиди відпрацьованих газів в атмосферу або використовує значні об'єми води для охолодження устаткування, платить за це державі спеціальні екологічні податки та збори. Ці кошти централізовано акумулюються у фондах охорони довкілля.

2. Екологічна експертиза та Оцінка впливу на довкілля (ОВД)

У сучасному правовому полі ви не можете просто за власним бажанням побудувати новий машинобудівний чи зварювальний цех, або запустити лінію плазмового різання металів без детального дозволу держави. Ключовим, превентивним інструментом екологічного права тут виступає **ОВД — Оцінка впливу на довкілля** (регулюється однойменним Законом України). ОВД — це складна юридична і глибоко науково-технічна процедура, яка в обов'язковому порядку проводиться ДО прийняття остаточного рішення про провадження планованої діяльності (нового будівництва, модернізації чи реконструкції заводу).

Алгоритм ОВД для підприємства зварювального виробництва:

1. **Повідомлення:** Підприємство офіційно інформує Міністерство захисту довкілля та місцеву територіальну громаду про намір збудувати новий цех.
2. **Підготовка Звіту з ОВД:** До цієї кропіткої роботи залучаються інженери, екологи, юристи та технологи. У звіті надзвичайно детально, з математичною точністю прораховується: які саме гази (озон, оксид вуглецю, фтористі сполуки) будуть виділятися під час зварювання, скільки тонн зварювального шлаку та недогарків електродів генеруватиметься щомісяця, який рівень шуму видаватимуть вентилятори, і як саме підприємство буде нейтралізувати ці конкретні загрози (встановлення вискоефективних фільтрів, шумопоглинаючих панелей, укладання договорів на утилізацію спецвідходів).
3. **Громадські слухання:** Місцеві мешканці мають повне юридичне право вивчити звіт з ОВД і відкрито висловити свої заперечення (наприклад, вимагати суттєвого збільшення санітарно-захисної зони навколо заводу). Це яскравий прояв справжнього демократичного громадянського суспільства.
4. **Висновок з ОВД:** Якщо звіт беззаперечно доводить екологічну безпечність проєкту та наявність компенсаторних механізмів, держава видає дозвіл. Якщо ж підприємство ігнорує вимоги екологічного права або цинічно намагається приховати реальні обсяги промислового забруднення, проєкт блокується на стадії креслень. Початок будівництва без позитивного висновку ОВД є грубим порушенням закону і неминуче тягне за собою зупинку робіт та гігантські штрафи.

3. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення у зварювальному виробництві

Екологічне правопорушення — це винна, протиправна дія чи бездіяльність, яка грубо порушує норми екологічного законодавства і завдає шкоди навколишньому природному середовищу або безпосередньо здоров'ю людей.

Для інженерно-технічних працівників (ІТП), майстрів зварювальних дільниць та вищого керівництва підприємств українським законодавством суворо передбачено чотири види юридичної відповідальності (СК15).

Детальний розбір механізмів відповідальності:

1. **Дисциплінарна відповідальність:** Накладається безпосередньо директором підприємства на працівника (інженера, майстра, зварювальника) за порушення внутрішніх посадових інструкцій з екобезпеки та охорони праці. *Санкції:* Догана, позбавлення премії, звільнення за відповідною статтею КЗпП України.
2. **Адміністративна відповідальність:** Накладається органами Держекоінспекції на посадових осіб підприємства. *Підстави:* Перевищення лімітів викидів зварювальних аерозолів в атмосферу через несправні фільтри, неправильне зберігання або незаконне вивезення на побутові смітники небезпечних промислових відходів (залишків ЗОР, кислот для травлення швів, шлаків). *Санкції:* Адміністративні штрафи (для посадових осіб суми є надзвичайно суттєвими).

3. **Кримінальна відповідальність:** Настає за найтяжчі екологічні злочини (ст. 236–254 Кримінального кодексу України). *Підстави:* Свідоме отруєння атмосфери чи водойм неочищеними технічними викидами, що призвело до масової загибелі тварин, тяжких спалахів хвороб чи смерті людей. *Санкції:* Обмеження або реальне позбавлення волі, довічна заборона обіймати керівні та інженерні посади у промисловості.
4. **Цивільно-правова (майнова) відповідальність:** Майнова відповідальність самого підприємства як юридичної особи. *Підстави:* Безумовний обов'язок відшкодувати завдану шкоду в повному обсязі (принцип абсолютної реституції). Якщо зварювальний завод через аварію резервуарів отруїв хімікатами місцеву річку, він не просто платить штраф державі; він за власні мільйонні кошти оплачує лікування постраждалих людей, повне механічне та хімічне очищення води та довготривале відновлення флори і фауни екосистеми.

Аналіз професійного кейсу (Етика та Закон):

На сучасному заводі металоконструкцій несподівано вийшла з ладу складна система сепарації та очищення промислової вентиляції, яка вловлює важкі метали та гази з цеху аргонодугового зварювання. Директор заводу, щоб не зірвати прибутковий експортний контракт, викликає майстра цеху і віддає жорсткий усний наказ: "Вимкни датчики, відкрий прямі засувки і викидай цей токсичний газ прямо в повітря над містом. До ранку ніхто не помітить". *Юридичний та етичний аналіз:* Згідно з екологічним та кримінальним правом, це пряма вказівка на вчинення тяжкого екологічного злочину. Закон України чітко визначає: злочинний наказ не підлягає виконанню. Якщо ви як майстер підкоритесь і виконаєте цей наказ, ви станете **співучасником (безпосереднім виконавцем)** кримінального злочину, а директор — його організатором. Суд не прийме виправдання "я просто виконував наказ". *Правовий алгоритм інженера:* Категорично відмовитися від виконання, негайно скласти офіційну письмову доповідну записку про критичну поломку системи сепарації, зареєструвати її і вимагати зупинки зварювальної лінії до повного завершення ремонту. Тільки так, діючи за алгоритмом, інженер захищає свою особисту свободу та екологічну безпеку міста.

4. Екоцид, воєнний стан та повоєнна відбудова (Build Back Better)

Для нашої держави сьогодні норми екологічного права мають не лише сухий індустріальний, але й глибоко екзистенційний характер. У Кримінальному кодексі України міститься особливо тяжка стаття 441 — «Екоцид». **Екоцид** — це масове знищення рослинного або тваринного світу, катастрофічне отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших умисних дій, що можуть спричинити масштабну екологічну катастрофу.

Повномасштабна військова агресія проти України супроводжується безпрецедентним, цілеспрямованим екоцидом: підриг дамби Каховської ГЕС, знищення лісових масивів, тотальне отруєння українських ґрунтів важкими металами від розірваних боєприпасів та згорілої техніки. Це колосальний виклик, який безпосередньо і на десятиліття вплине на вашу інженерну кар'єру.

Повоєнна відбудова української промисловості категорично не може і не буде базуватися на старих, "брудних", неефективних радянських технологіях. Нашій країні життєво необхідна імплементація глобальної концепції **"Build Back Better"** (відбудувати краще, ніж було). Саме на ваші плечі, як висококваліфікованих фахівців з прикладної механіки, ляже грандіозне завдання:

- проєктувати новітні, абсолютно закриті та безпечні зварювальні комплекси;
- впроваджувати енергоефективні інверторні технології, які мінімізують викиди вуглецю та споживання електроенергії;

- розробляти роботизовані лінії для переробки та безпечної утилізації металобрухту і шлаків.

5. Trauma-Informed ракурс: Екологія робочого простору та ментальне здоров'я

Традиційно в суспільстві ми звикли сприймати екологічне право як інструмент захисту виключно "зовнішньої" природи (лісів, озер, заповідників). Проте для інженера існує надважливе поняття **виробничої екології**, яка безпосередньо, щомиті впливає на психічний та фізичний стан людини безпосередньо на робочому місці у цеху.

В умовах складної адаптації інтегрованих колективів, де пліч-о-пліч працюють вчорашні студенти та ветерани війни, застосування Trauma-Informed підходу вимагає від нас глибокого розуміння зв'язку між екологією цеху та збудженою нервовою системою працівника.

1. **Токсичне середовище як потужний тригер:** Високий рівень промислової вібрації від обладнання, безперервний, різкий шум від болгарок, пресів та молотів, густа загазованість повітря через відсутність місцевої витяжної вентиляції над зварювальним постом — усе це є факторами колосального, виснажливого стресу. Для людини, яка пережила реальну бойову травму (де вибухи, густий дим і нестерпний шум були маркерами наближення смертельної небезпеки), таке токсичне робоче середовище може стати миттєвим каталізатором ПТСР, викликати панічні атаки, ступор або неконтрольовану агресію.
2. **Екологічний захист як повага до гідності:** Педантичне дотримання санітарно-екологічних норм у цеху (встановлення якісних шумопоглинаючих екранів, забезпечення ідеально чистого повітря через потужні рекуператори, комфортне, не сліпуче освітлення) — це не просто формальне виконання сухих вимог Держпродспоживслужби. Це матеріальний, відчутний прояв вашої поваги до гідності людини (ст. 28 Конституції). Коли працівник бачить, що підприємство реально дбає про його базовий фізичний комфорт і захищає його легені, його нервова система заспокоюється, і повертається довіра до керівництва.
3. **Екологічна "сродна праця" та відновлення сенсу:** Звертаючись до ідей видатного українського філософа Григорія Сковороди, праця має відповідати внутрішній природі людини. Для ветеранів війни відчуття того, що їхня щоденна робота на сучасному заводі не руйнує екологію та природу їхньої країни, за яку вони проливали власну кров, а навпаки — є абсолютно безпечною, чистою, інноваційною та корисною, стає надзвичайно потужним джерелом відновлення сенсу життя (за концепцією логотерапії В. Франкла). Участь у створенні зеленої енергетики, сучасного екологічного транспорту чи новітніх безпечних конструкцій має глибокий, доведений психотерапевтичний ефект творення.

Висновки до Лекції 5

Підбиваючи підсумки сьогоднішньої масштабної теми, ми маємо чітко усвідомити: Екологічне право у бурхливому ХХІ столітті назавжди перестало бути другорядною, факультативною галуззю юриспруденції. Для всієї промисловості воно стало безальтернативним питанням юридичного і фізичного виживання.

Будь-який фахівець із прикладної механіки та зварювального виробництва, який продовжує мислити застарілими категоріями брудної індустріалізації минулого століття (ігноруючи очищення викидів, утилізацію шлаків та безпеку працівників), є абсолютно професійно непридатним у сучасному світі. Ваша справжня інженерна компетентність (СК15, РН19) вимірюється не лише вмінням накласти міцний шов, а здатністю створювати технології, які функціонують у повній гармонії з біосферою. Суворе екологічне експертиза (ОВД) та глибоке розуміння механізмів невідворотної юридичної відповідальності (штрафів Держекоінспекції,

кримінальних переслідувань за екоцид) змушують сучасного інженера закладати екологічну безпеку буквально в кожен міліметр свого креслення.

Водночас ми зрозуміли, що чиста, здорова екологія робочого місця — це не лише про склад повітря чи фільтри. Це безпосередньо про ментальне здоров'я нації. Створення екологічного, безшумного та ергономічного простору є золотим ключем до успішної психологічної адаптації ваших колег та побудови здорового, інклюзивного робочого колективу, який поважає кожного свого члена.

На наступній лекції ми перейдемо до іншої "кровоносної системи" нашої держави — ми вивчатимемо Фінансове та податкове право, де розберемо системи оподаткування підприємств та зрозуміємо, як фінансова дисципліна пов'язана з доброчесністю інженера.

ЛЕКЦІЯ 6. Фінансове та податкове право. Основи оподаткування промислових підприємств та фінансова доброчесність інженера зварювального виробництва

Вступне слово лектора

Шановні здобувачі фахової передвищої освіти ЗПО «Дніпровський професійний технологічний коледж»! На нашій минулій лекції ми глибоко досліджували Екологічне право і зрозуміли, що природа — це непорушний, крихкий фундамент, на якому стоїть будь-яке індустріальне виробництво. Сьогодні ми завершуємо вивчення публічного права і переходимо до іншої, не менш критичної "кровоносної системи" нашої держави та будь-якого сучасного машинобудівного підприємства — до державних і корпоративних фінансів.

Тема нашої сьогоднішньої лекції — **Фінансове та податкове право**. Можливо, дехто з вас зараз скептично запитає: *«Навіщо мені, майбутньому фахівцю зі спеціальності "Прикладна механіка", який вивчає технології зварювання плавленням, опір матеріалів та програмування роботизованих комплексів, знати про якісь податки? Моя професійна справа — створити ідеальне креслення, налаштувати зварювальний апарат та випустити якісну деталь, а фінансами і податками хай займається бухгалтерія»*.

Я мушу вас застерегти: це надзвичайно небезпечно, інфантильна ілюзія. Сучасний інженер-механік, особливо керівник середньої ланки (майстер цеху, головний технолог) або засновник власного інноваційного стартапу (наприклад, компанії з надання послуг аргондугового зварювання чи дефектоскопії), щодня приймає десятки управлінських рішень, кожне з яких має жорсткий фінансовий вимір.

Освітньо-професійна програма вимагає від вас набуття спеціальної компетентності **СК 13** — здатності використовувати професійно-профільні знання розділів економіки для розрахунку техніко-економічних показників технологічних процесів у галузі прикладної механіки. Коли ви обираєте марку електродів, розробляєте технологічну карту на виготовлення зварної конструкції або плануєте модернізацію парку інверторів, ви оперуєте бюджетом. Ви повинні вміти розраховувати основні техніко-економічні показники функціонування підрозділів підприємства (**РН 8**). Без розуміння того, як саме формується собівартість виробу, які податки має сплатити підприємство, і як фінансова дисципліна пов'язана з етикою, ви просто не зможете ефективно працювати у структурі сучасного бізнесу.

Більше того, податки — це та невідворотна ціна, яку ми всі платимо за цивілізоване суспільство, за обороноздатність нашої армії та за нашу національну свободу. Розпочнімо наш детальний юридичний аналіз цього економічного базису.

1. Поняття та система фінансового права: Архітектура державних коштів

Будь-яка надскладна технічна або соціальна система критично потребує енергії для свого безперебійного функціонування. Для зварювального апарату — це потужний електричний струм, а для суверенної держави — це гроші.

Фінансове право — це самостійна галузь публічного права, яка жорстко регулює суспільні відносини, що виникають у процесі створення (мобілізації), розподілу та використання фондів грошових коштів (фінансових ресурсів) держави та органів місцевого самоврядування, об'єктивно необхідних для виконання їхніх конституційних завдань і функцій.

Фінансове право, так само як і адміністративне, діє **імперативним методом** (методом владних приписів). Держава не "просить" машинобудівний завод добровільно поділитися своїм прибутком; вона встановлює жорсткий, однозначний і обов'язковий порядок фінансових відрахувань.

Система фінансового права є багатокомпонентною і охоплює такі ключові інститути:

1. **Бюджетне право:** Головний, центральний інститут. Він регламентує порядок формування, затвердження та виконання Державного бюджету України. Державний бюджет — це "генеральний фінансовий план" країни на рік. Для індустрії це має пряме значення: саме з Державного бюджету щедро фінансується оборонно-промисловий комплекс (ОПК), розміщуються державні замовлення на виготовлення зварних металоконструкцій для відновлення мостів, фінансуються соціальні виплати, освіта та медицина.
2. **Податкове право:** Інститут, що детально регулює порядок встановлення та стягнення обов'язкових платежів (податків) до бюджету. Це абсолютно головне джерело наповнення державної скарбниці (яке формує близько 80% усіх сукупних доходів держави).
3. **Банківське право та грошовий обіг:** Регулює діяльність Національного банку України, жорсткі правила емісії (друку) національної валюти — гривні, та здійснення макроекономічного контролю за інфляцією.
4. **Фінансовий контроль:** Здійснюється спеціальними органами (Рахунковою палатою, Державною аудиторською службою та податковою інспекцією) для жорсткого запобігання корупції та розкраданню державних коштів на етапі тендерів і закупівель.

2. Податкове право як ядро фінансової системи машинобудування

Податкове право є найважливішою і найбільш прикладною підгалуззю для будь-якого практикуючого інженера, технолога та підприємця. Головним, кодифікованим нормативним документом у цій сфері є **Податковий кодекс України (ПКУ)**.

Що таке податок в юридичному розумінні? Згідно із законом, **податок** — це обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що стягується з платників податків відповідно до суворих норм ПКУ. *Фундаментальні ознаки податку:*

- **Обов'язковість** (сплата не залежить від вашого особистого бажання чи згоди).
- **Безумовність та безоплатність** (держава не надає вам якусь конкретну, індивідуальну зустрічну послугу безпосередньо в момент сплати вами податку; ці гроші централізуються і йдуть у "спільний державний котел" на загальні блага).
- **Грошова форма** (податки у цивілізованому світі не платяться бартером, виготовленими деталями чи металобрухтом — виключно в грошовій одиниці).

Які саме податки щодня сплачує промислове підприємство (завод, на якому ви будете працювати)? Глибоке розуміння цих цифр дозволяє інженеру мислити широкими категоріями макроекономіки (ЗК8) та грамотно розраховувати техніко-економічні показники виробництва (РН8).

БАЗОВІ ПОДАТКИ ТА ЗБОРИ В ЗВАРЮВАЛЬНОМУ ВИРОБНИЦТВІ

1. **Податок на додану вартість (ПДВ) — 20%:** Це непрямий податок, що автоматично включається в кінцеву ціну будь-якого товару. Коли ви проєктуєте зварну ферму і

визначає її собівартість, ПДВ автоматично збільшує ціну цієї ферми для кінцевого покупця-замовника. Сплачується на кожному етапі створення доданої вартості.

2. **Податок на прибуток підприємств — 18%:** Це прямий податок. Він сплачується з чистого прибутку заводу (загальні доходи мінус усі документально підтверджені витрати на закупівлю сталі, зварювальних матеріалів, оплату електроенергії, амортизацію зварювальних робіт). *Інженерний аспект:* Раціональний вибір вами більш економічних технологій зварювання безпосередньо зменшує витрати заводу, а отже, кардинально впливає на базу оподаткування та чистий прибуток.
3. **Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) — 18%:** Це прямий податок, який утримується безпосередньо із вашої інженерної заробітної плати. Підприємство-роботодавець виступає податковим агентом: воно вираховує ці 18% з вашої "брудної" (нарахованої) зарплати ще до того, як ви отримаєте її на свою банківську картку.
4. **Військовий збір — 1,5% (ставка може змінюватись законодавцем):** Це спеціальний збір, уведений для цільового фінансування Збройних Сил України в умовах збройної агресії. Стягується з ваших доходів аналогічно до ПДФО. Це прямий, матеріальний внесок кожного інженера в обороноздатність нашої держави.
5. **Єдиний соціальний внесок (ЄСВ) — 22% (від фонду оплати праці):** Це юридично не податок, а обов'язковий державний страховий платіж. Його платить саме підприємство (роботодавець) *зверху* на вашу заробітну плату (з власних коштів). Ці кошти централізовано йдуть у Пенсійний фонд України та Фонд соціального страхування. Вони гарантують вам виплату оплачуваних лікарняних (що вкрай важливо у травмонебезпечному зварювальному виробництві) та вашу пенсію в майбутньому.

3. Системи оподаткування: Що обрати майбутньому інженеру-підприємцю?

Випускники нашої спеціальності (G9 «Прикладна механіка») дуже часто не лише йдуть працювати за наймом на великі заводи, але й, маючи підприємницьку жилку, відкривають власний високотехнологічний бізнес. Ваша здатність застосовувати знання (ЗК8) та розуміння сучасних виробничих процесів дозволяє створити, наприклад, підприємство з ультразвукової дефектоскопії, послуг плазмового різання металу або виготовлення кастомних зварних конструкцій.

Якщо ви офіційно реєструєтесь як Фізична особа-підприємець (ФОП) або створюєте Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ), Податковий кодекс України пропонує вам дві принципово різні системи оподаткування на вибір:

3.1. Загальна система оподаткування

- Ідеально підходить для великих машинобудівних заводів з великим штатом працівників і колосальними супутними витратами (на масштабну закупівлю металопрокату, зварювальних трансформаторів, технічних газів, електроенергії, ліцензій на САПР).
- Ви сплачуєте Податок на прибуток (18%) від різниці: **Доходи – Документально підтверджені витрати = Прибуток**. Якщо виробничих витрат об'єктивно багато, сума податку буде оптимізованою і невеликою.
- Обов'язкова реєстрація платником ПДВ (якщо загальний оборот перевищує 1 млн грн на рік).

3.2. Спрощена система оподаткування (Єдиний податок)

- Ідеальна для малого бізнесу, інженерних інноваційних стартапів, ІТ-послуг у сфері машинобудування (наприклад, розробка технологічних карт на замовлення або дрібносерійне зварювання).
- Замість надскладного бухгалтерського вирахування чистого прибутку, ви просто платите фіксований відсоток (наприклад, 5% для 3-ї групи ФОП) від усього сукупного

доходу (всіх грошей, що зайшли на ваш банківський рахунок). Не потрібно збирати сотні чеків та накладних на витрати.

- Ця система колосально спрощує ведення бухгалтерії, але має суворі державні ліміти щодо максимального річного доходу та дозволеної кількості найманих працівників.

Ваша здатність аналізувати цю економічну інформацію та правильно, раціонально обрати систему оподаткування для свого стартапу (СК13) — це беззаперечна ознака вашої соціально-відповідальної та правосвідомої підприємницької діяльності.

4. Фінансова дисципліна, корупція та академічна доброчесність

Назва нашого академічного курсу — «Основи правознавства та академічної доброчесності». Як саме жорстке податкове право пов'язане з поняттям доброчесності? Найпрямішим та найтіснішим чином.

4.1. "Тіньова" економіка та заробітні плати "в конвертах"

У вітчизняному індустріальному секторі, на жаль, іноді ще існує ганебна кримінальна практика виплати неофіційної заробітної плати (так званої зарплати "в конвертах"). Недобросовісний роботодавець робить це виключно для того, щоб не платити державі ЄСВ (22%) та ПДФО (18%). Що це означає конкретно для вас як для інженера чи зварювальника? Свідомо погоджуючись на отримання зарплати в конверті, ви добровільно стаєте мовчазним співучасником серйозного податкового правопорушення. Але найголовніше — ви власноруч позбавляєте себе абсолютно всіх державних правових гарантій. Якщо ви отримаєте тяжку травму в цеху (що у зварювальному виробництві, на жаль, статистично трапляється), державний Фонд соціального страхування виплатить вам лікарняні та інвалідну компенсацію виключно на основі вашої офіційної (мінімальної) зарплати. Роботодавець, який цинічно обманює державу, з такою ж легкістю обмане і вас у критичній ситуації. Здатність реалізувати свої права як відповідального члена суспільства (ЗК1) означає твердо вимагати абсолютно прозорих, легальних, 100% "білих" фінансових умов праці.

4.2. Фінансова та академічна доброчесність

Корупція, фальсифікація фінансової звітності підприємства чи ухилення від сплати податків мають абсолютно те саме гниле психологічне коріння, що й академічний плагіат під час вашого навчання.

- Студент, який краде чуже креслення зварної ферми і видає його викладачу за своє, вчиняє акт академічної недоброчесності та руйнує довіру до свого диплома.
- Директор підприємства, який свідомо приховує мільйонні прибутки від держави через фіктивні фірми-одноденки, вчиняє податковий злочин і обкрадає армію.

Фундаментальна модель вашої професійної поведінки закладається саме зараз, в аудиторіях коледжу. Неможливо бути блискучим, інноваційним інженером і при цьому залишатися нечесним громадянином. Технологічний прогрес і верховенство права абсолютно нероздільні.

5. Trauma-Informed ракурс: Фінансова прозорість як фундамент психологічної безпеки

Будь-яка людина, яка переживає важкі наслідки війни, ПТСР або перебуває в стані пролонгованого, хронічного стресу, гостро і безальтернативно потребує відчуття безпеки. Безпека — це не лише наявність укриття чи фізична справність вашого зварювального інвертора. Одним із найпотужніших стовпів безпеки для будь-якої дорослої людини є саме **фінансова безпека та економічна визначеність**.

В інтегрованих виробничих колективах, де працюють молоді фахівці та загартовані ветерани війни, діють надзвичайно жорсткі правила Trauma-Informed комунікації саме у фінансовій сфері:

1. **Категоричне недопущення маніпуляцій:** Для людини з реальним бойовим досвідом почуття справедливості є загостреним до абсолютної межі. Будь-які непрозорі схеми

нарахування премій, приховані, необґрунтовані штрафні санкції від майстра, "сірі" зарплати сприймаються не як допустима "бізнес-хитрість", а як пряма зрада і цинічний обман. Це миттєво і безповоротно руйнує довіру до керівництва і може спровокувати надзвичайно гострий, деструктивний конфлікт у цеху.

2. **Абсолютна прозорість (Transparency):** Керівник-інженер зобов'язаний забезпечити на своїй ділянці абсолютну фінансову прозорість. Кожен зварювальник має чітко розуміти: скільки він заробляє за зміну, за якими саме КРІ (ключовими показниками ефективності: якість шва, економія матеріалів) йому нараховується премія, і які податки з нього легально утримуються. Коли система нарахувань прозора, зрозуміла і працює виключно в правовому полі — нервова система працівника розслабляється, він фокусується на роботі, а не на очікуванні підступу.
3. **Державні соціальні гарантії як інструмент реінтеграції:** Повністю легальна робота на машинобудівному підприємстві з 100% сплатою ЄСВ гарантує ветерану не лише стабільний поточний дохід, але й державне медичне страхування, оплату лікарняних під час необхідної реабілітації та накопичення пенсійного стажу. Роботодавець, який чесно працює "в білу", фактично бере на себе найважливішу терапевтичну функцію повернення травмованої людини до нормального, стабільного та гідного соціального життя.

Висновки до Лекції 6

Підбиваючи підсумки сьогоднішньої лекції, ми можемо твердо констатувати: Фінансове та податкове право — це не якась нудна паралельна реальність виключно для бухгалтерів та економістів. Це жорсткий, прагматичний економічний каркас, на якому тримається функціонування будь-якого технологічного обладнання, будь-якого цеху та будь-якого вашого майбутнього інноваційного стартапу.

Ваша здатність розраховувати техніко-економічні показники (РН8) та застосовувати економічні знання (СК13) у сучасному зварювальному виробництві абсолютно неможлива без базової податкової грамотності. Розуміючи фінансову природу ПДВ, податку на прибуток та соціального внеску (ЄСВ), ви чітко розумієте, з чого реально складається ціна вашого інженерного проєкту. Вміння легально і правильно обрати систему оподаткування відкриває перед вами двері до успішного та захищеного самостійного технологічного підприємництва.

І найголовніше: фінансова дисципліна нерозривно і назавжди пов'язана з корпоративною етикою та академічною доброчесністю (ЗК1). Ваша свідома відмова від участі в "тіньовій" економіці, чесна сплата податків (які безпосередньо фінансують нашу оборону та майбутню повоєнну відбудову), створення прозорих, чесних умов для своїх підлеглих — це найяскравіша ознака духовно зрілої, соціально відповідальної інженерної еліти нашої незалежної держави.

На нашій наступній лекції ми відкриваємо новий Змістовий модуль і завершуємо вивчення публічного права, переходячи до сфери **Приватного права**. Ми будемо детально вивчати Цивільне та Господарське право, де розберемо механізми укладання комерційних договорів, захисту приватної власності підприємства та права інтелектуальної власності на ваші винахідницькі інженерні розробки.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. ПРИВАТНЕ ПРАВО ТА ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

ЛЕКЦІЯ 7. Цивільне та господарське право. Предмет, метод, право власності та організаційно-правові форми підприємств у галузі прикладної механіки

Вступне слово лектора

Шановні здобувачі фахової передвищої освіти ЗПО «Дніпровський професійний технологічний коледж»! Вітаю вас на екваторі нашого академічного правового курсу. До цього моменту ми з вами перебували виключно у суворій, вертикальній площині Публічного права — ми вивчали архітектуру Конституції, податкові зобов'язання, адміністративні штрафи та екологічний примус держави щодо промисловості. Там безальтернативно діяв імперативний метод: держава наказує — інженер чи завод виконує.

Але тепер уявімо абсолютно реальну, класичну виробничу ситуацію: ви вирішили масштабувати свій бізнес або ваш завод проектує нову автоматизовану лінію для зварювання магістральних труб. Вам потрібно легально закупити високолеговану сталь, замовити у підрядників електронні плати керування для зварювальних інверторів, орендувати додаткові цехові площі та продати готовий, сертифікований механізм замовнику. У цих процесах держава вже не стоїть над вами з батоном. Тут ви вступаєте в абсолютно нову, вільну площину **Приватного права** — Цивільного та Господарського.

У цій сфері немає начальників і підлеглих у державному розумінні. Тут непорушно діє принцип абсолютної юридичної рівності сторін. Сьогодні ми детально розберемо, як функціонують юридичні особи, якими бувають організаційні форми бізнесу в індустрії та що таке священне право власності в умовах ринкової економіки. Розуміння цих процесів є критичним для формування вашої здатності розв'язувати практичні проблеми в галузі прикладної механіки (РН19) та реалізовувати свої громадянські права (ЗК1).

1. Цивільне право: Фундамент приватних відносин та свободи

Цивільне право — це найдавніша і наймасштабніша провідна галузь приватного права, яка регулює особисті немайнові та майнові відносини, що засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні та майновій самостійності їх учасників.

Головним, кодифікованим нормативним актом цієї галузі є **Цивільний кодекс України (ЦКУ)** — документ, який юристи та економісти справедливо називають "економічною конституцією" держави.

1.1. Метод цивільного права (Диспозитивність)

На кардинальну відміну від адміністративного права з його імперативом (наказом), цивільне право використовує **диспозитивний метод**. Це означає свободу вибору та автономію волі: ви самі вільно вирішуєте, чи укласти договір, з ким саме його укласти і на яких конкретно умовах (це називається *свободою договору*). *Професійна проєкція*: Якщо дві машинобудівні компанії уклали контракт на постачання партії зварювальних напівавтоматів, вони зробили це виключно з власної волі, керуючись взаємною економічною вигодою. Але важливо пам'ятати римське правило: *Pacta sunt servanda* (договори повинні виконуватися). Після добровільного підписання цей контракт набуває для обох сторін сили суворого закону.

1.2. Суб'єкти цивільних правовідносин

Щоб брати повноцінну участь у ринковій економіці (купувати, продавати, орендувати), суб'єкт повинен мати **цивільну правоздатність** (здатність мати права) та **дієздатність** (здатність своїми діями набувати і здійснювати ці права). У цивільному праві діють дві головні категорії суб'єктів:

1. **Фізичні особи**: Звичайні люди, громадяни (як ви і я). Ви можете діяти як звичайний громадянин (наприклад, купуючи побутовий зварювальний апарат для гаража) або офіційно зареєструватися як Фізична особа-підприємець (ФОП), наприклад, для надання професійних послуг з неруйнівного контролю зварних швів або 3D-моделювання на замовлення.
2. **Юридичні особи**: Це штучні економічні утворення, організації, створені та офіційно зареєстровані у встановленому законом порядку, які наділяються власною цивільною

правоздатністю і дієздатністю, мають відокремлене майно і можуть бути самостійним позивачем та відповідачем у суді. Будь-який машинобудівний чи метизний завод — це юридична особа.

2. Господарське право та організаційно-правові форми підприємств

Цивільне право регулює відносини між усіма без винятку (зокрема банальну купівлю хліба в магазині чи ремонт автомобіля на СТО). Проте діяльність великих заводів, фабрик, технологічних кластерів та промислових корпорацій має свою глибоку специфіку, яку додатково і детально регулює **Господарське право** (головний акт — Господарський кодекс України). Це спеціалізована правова база економіки.

Коли ви, як дипломовані фахівці галузевої прикладної механіки, підете працювати у велику компанію або наважитесь створити власний інноваційний стартап, ця компанія обов'язково матиме певну **організаційно-правову форму**. Ваша здатність розуміти ці форми є критичною для усвідомлення меж вашої фінансової відповідальності та бізнес-ризиків.

БАЗОВІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ В ПРОМИСЛОВОСТІ:

1. Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ)

- *Сутність:* Найпопулярніша, найгнучкіша і найбезпечніша форма для старту бізнесу. Статутний капітал компанії поділений на чіткі частки (наприклад, ви та два ваші колеги-інженери вирішили відкрити цех аргонодугового зварювання і внесли по 100 тисяч гривень кожен).
- *Межі майнової відповідальності:* Головна перевага ТОВ криється в його назві. Учасники несуть ризик фінансових збитків **лише в межах вартості своїх вкладів**. Якщо ваше ТОВ збанкрутує або отримає позов за неякісну продукцію на 5 мільйонів, ви втратите лише свої внесені 100 тис. грн. Вашу особисту квартиру, дачу чи приватне авто суд конфіскувати за борги ТОВ не має права.

2. Акціонерне товариство (Приватне або Публічне — ПрАТ / ПАТ)

- *Сутність:* Капітал підприємства поділений на акції однакової номінальної вартості. Ця форма характерна виключно для великих машинобудівних гігантів, трубних чи металургійних заводів. Вона дозволяє залучати мільйонні інвестиції шляхом вільного продажу акцій на фондовому ринку (для ПАТ).
- *Межі майнової відповідальності:* Аналогічно до ТОВ, акціонери не відповідають за зобов'язаннями АТ своїм особистим майном, а ризикують лише в межах вартості акцій, які їм належать.

3. Державне комерційне підприємство (ДП)

- *Сутність:* Підприємство, що створене і діє на базі відокремленої частини державної власності (зазвичай майно не передається їм у власність, а закріплюється на праві господарського відання). Ця форма глибоко характерна для оборонно-промислового комплексу (заводи з виробництва бронетехніки, авіабудування, ракетобудування), де держава зберігає стратегічний стовідсотковий контроль над технологіями.

3. Право власності в індустрії

Фундаментом будь-яких цивільних та господарських відносин є **право власності**. Без захищеного права власності ринкова економіка та машинобудування неможливі в принципі.

Право власності — це врегульоване законом абсолютне право суб'єкта володіти, користуватися і розпоряджатися майном на власний розсуд і в своїх інтересах. Воно складається з трьох ключових повноважень (юристи називають це "**тріадою права власності**"):

1. **Володіння:** Це юридично забезпечена можливість фактичного, фізичного утримання речі у своїй сфері господарювання. *(Наприклад: машинобудівний завод фактично має у своєму цеху роботизований зварювальний комплекс, він стоїть на його балансі і території).*
2. **Користування:** Це заснована на законі можливість вилучення з речі її корисних властивостей, споживання її для задоволення виробничих чи особистих потреб. *(Наприклад: інженер-оператор використовує цей роботизований комплекс щоденно для виконання плану з виточування та зварювання деталей для замовника, отримуючи з цього комерційний прибуток).*
3. **Розпорядження:** Це найвище повноваження — юридично забезпечена можливість вирішення фактичної та юридичної долі речі. *(Наприклад: власник заводу має повне право продати цей зварювальний комплекс конкурентам, здати його в довгострокову оренду підрядникам, подарувати або ж просто розпилити і здати на металобрухт, якщо він морально застарів).*

В індустрії право власності є **абсолютним**. Це означає, що власнику (наприклад, ТОВ) протиставляється необмежене коло осіб, які зобов'язані утримуватися від будь-яких порушень цього права (ніхто не має права вкрасти ваше обладнання або без дозволу користуватися вашим цехом). Якщо хтось порушує це право, Цивільний кодекс надає власнику потужні інструменти захисту (наприклад, виндикаційний позов — витребування свого майна з чужого незаконного володіння).

4. Trauma-Informed ракурс: Горизонтальні зв'язки, автономія та психологічна безпека

Як завжди, перенесемо ці, здавалося б, сухі абстрактні норми цивільного та господарського права на рівень людської психології та психологічної безпеки в колективах, де ми обов'язково застосовуємо trauma-informed (обізнаний з травмою) підхід.

Війна, екстремальні стреси та кризові ситуації жорстко руйнують базове відчуття безпеки та передбачуваності у людини. Для особи з травматичним або бойовим досвідом хаос, тотальний наказний тон (імператив), позбавлення права вибору або раптова зміна правил "на ходу" є надзвичайно потужними тригерами стресу.

Що фундаментально протиставляє цьому Приватне право? **Автономію волі та юридичну рівність.**

1. **Повага до автономії волі:** Диспозитивність цивільного права вчить нас поважати чужий, усвідомлений вибір. Ніхто не може бути примушений до укладання цивільного договору. Навчаючись мислити і діяти в парадигмі цивільного права, ви як майбутні керівники вчитеся вибудовувати *горизонтальні, партнерські стосунки* зі своїми підлеглими та колегами. Це критично важливо для успішної реінтеграції ветеранів війни, які органічно не сприймають авторитарного управління та безглузвих наказів, але при цьому чудово і максимально ефективно працюють у прозорій системі взаємоповаги та чітких партнерських домовленостей.
2. **Договір як інструмент стабілізації:** Навіть у цивільних відносинах договір (усна чи письмова домовленість у бригаді про розподіл робіт чи прибутків) чітко розмежовує: що я маю зробити, коли, і яку винагороду я отримаю. Це відновлює для травмованої людини рамки об'єктивного контролю. Коли в колективі діють чіткі, юридично і морально визначені правила, а не "настрій майстра", рівень фонові тривоги різко падає.
3. **Розв'язання конфліктів без руйнування особистості:** Цивільне право базується на презумпції рівності. Якщо на виробництві виникає спір між двома цехами чи підрядниками щодо якості металу або термінів поставки, він вирішується не через

істерику, посадовий статус чи психологічний тиск. Він вирішується через раціональну претензійну роботу, спокійні переговори або в Господарському суді. Алгоритмізація конфлікту (переведення його з емоційного, вибухового рівня на рівень пунктів договору) є потужним, дієвим інструментом деескалації в змішаних робочих групах.

Висновки до Лекції 7

Сьогодні ми здійснили якісний перехід до найгнучкішої, найкреативнішої та найвільнішої галузі юриспруденції — Цивільного та Господарського права.

Ми з'ясували, що вся індустрія, все сучасне машинобудування тримається на підприємствах (ТОВ, АТ, ДП), які виступають самостійними юридичними особами з чітко прописаними межами фінансової відповідальності. Ми зрозуміли, що ТОВ є оптимальною формою для інженерних стартапів, оскільки оберігає ваше особисте майно від бізнес-ризиків.

Ми детально розібрали "тріаду" права власності, яка забезпечує кровообіг економіки, дозволяючи власникам вільно володіти, користуватися та розпоряджатися промисловим обладнанням та технологіями.

Нарешті, ми побачили, що принципи приватного права — це не просто юридичні формули. Це найвищий вияв суспільної взаємоповаги, свободи вибору та інструмент створення психологічної безпеки в робочих колективах (ЗК1).

На нашій наступній лекції (Тема 3.2) ми заглибимося у динаміку цивільного права — ми будемо детально вивчати **Зобов'язальне право**. Ми розберемо, як саме укладаються найважливіші для інженера договори (поставки, підяду, надання послуг), що таке форс-мажор в умовах війни та як забезпечити виконання фінансових зобов'язань.

ЛЕКЦІЯ 8. Зобов'язальне право. Динаміка економіки, господарські договори у промисловості та інструменти забезпечення фінансової стабільності

Вступне слово лектора

Шановні здобувачі фахової передвищої освіти ЗПО «Дніпровський професійний технологічний коледж»! На нашій попередній лекції ми заклали фундамент розуміння Приватного права. Ми детально розібрали «статику» економіки: що таке юридичні особи, які існують організаційно-правові форми підприємств (ТОВ, АТ) та що являє собою священне право власності.

Проте, як ви чудово знаєте з курсу теоретичної механіки, статика — це лише стан спокою. Реальне машинобудування і зварювальне виробництво — це безперервна динаміка. Зварювальний апарат, який просто стоїть на балансі цеху (як об'єкт власності), не приносить прибутку. Економіка починає працювати лише тоді, коли цей апарат вмикають для виконання замовлення, коли завод закуповує тонни металопродукату, коли ви наймаєте підрядників для калібрування ЧПК, і коли ви відвантажуйте готову продукцію клієнту.

Увесь цей безперервний рух капіталу, матеріалів та послуг оформлюється і регулюється особливим інструментом — **Зобов'язальним правом**.

Сьогодні ми розберемо, як саме економіка набуває юридичної форми. Ви навчитеся розуміти механіку укладання комерційних контрактів, дізнаєтесь, як легально примусити партнера виконати свою обіцянку (забезпечення зобов'язань), та розберетеся з форс-мажорними обставинами, що є критично важливим навиком для комплексного розв'язання типових спеціалізованих задач та вирішення практичних проблем в галузі прикладної механіки (РН19).

1. Поняття та умови належного виконання зобов'язань

У повсякденному житті слово "зобов'язання" ми часто сприймаємо як моральний обов'язок. У юриспруденції це поняття має сувору математичну точність.

Зобов'язанням — є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Суб'єкти зобов'язання:

- **Кредитор** — сторона, яка наділена правом вимоги. (Наприклад: ваш завод, який попередньо оплатив партію зварювального дроту).
- **Боржник** — сторона, яка несе юридичний обов'язок. (Наприклад: компанія-постачальник, яка зобов'язана цей дріт виготовити і доставити у ваш цех).
- **Зверніть увагу:** У складних господарських договорах сторони зазвичай є одночасно і кредитором, і боржником. Ваш завод зобов'язаний заплатити гроші (боржник у грошовому зобов'язанні) і має право вимагати товар (кредитор у майновому зобов'язанні).

Умови виконання зобов'язань (Принцип належного виконання):

Цивільний та Господарський кодекси імперативно встановлюють, що зобов'язання має виконуватися *належним чином*. Для інженера це аналог дотримання креслення. Належне виконання означає дотримання п'яти умов:

1. **Належні суб'єкти:** Виконати має саме боржник, а прийняти — саме кредитор (або їх уповноважені особи з довіреністю).
2. **Належний предмет:** Якщо за договором вам мають поставити зварювальні інвертори на 300 Ампер, постачання апаратів на 200 Ампер є порушенням предмету, навіть якщо вони коштують стільки ж.
3. **Належний строк:** Виконання точно в узгоджений день і годину. У машинобудуванні затримка постачання однієї деталі може зупинити весь конвеєр.
4. **Належне місце:** Поставка на конкретний склад вашого заводу, а не просто "в межах міста".
5. **Належний спосіб:** Наприклад, відвантаження металу партіями або всім об'ємом одразу, відповідно до специфікації.

Одностороння відмова від зобов'язання або одностороння зміна його умов не допускається, якщо інше прямо не встановлено договором або законом.

2. Забезпечення виконання зобов'язань (Фінансові "якорі")

Довіра — це добре, але в жорсткому світі бізнесу її недостатньо. Що робити, якщо ви замовили та оплатили виготовлення складних штамів для вашого преса, а підрядник зникає або постійно переносить строки? Для цього закон передбачає спеціальні правові інструменти — **види забезпечення виконання зобов'язань**. Вони створюють додатковий фінансовий тягар для боржника, стимулюючи його виконати обіцяне вчасно.

1. **Неустойка (штраф, пеня):** Найпоширеніший вид в індустрії. Це грошова сума, яку боржник повинен передати кредиторі в разі порушення зобов'язання.
 - *Штраф* — це неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного зобов'язання (одноразова виплата).
 - *Пеня* — це неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного зобов'язання *за кожен день прострочення* (наприклад, 0,1% за кожен день затримки поставки сталі).
2. **Завдаток:** Грошова сума, що видається однією з договірних сторін у рахунок належних з неї платежів іншій стороні, на підтвердження укладення договору і на забезпечення його виконання. *Правовий нюанс:* Якщо договір зривається з вини того, хто дав завдаток

— гроші залишаються у продавця. Якщо з вини того, хто взяв — він зобов'язаний повернути завдаток у подвійному розмірі.

3. **Застава:** Майнове забезпечення. Кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок заставленого майна. *Приклад з галузі:* Ваш завод бере кредит у банку на закупівлю новітніх роботизованих зварювальних комплексів, а в заставу банку передає свої старі верстати або цехові приміщення (іпотека).
4. **Порука:** Договір, за яким поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку. Поручитель відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником (як правило, солідарно).

3. Господарські договори у промисловості: порядок укладання, зміни та розірвання

Будь-яке зобов'язання найчастіше виникає з **договору**. У машинобудуванні (між юридичними особами) договори укладаються виключно в письмовій формі, часто з використанням електронного цифрового підпису (ЕЦП).

3.1. Механіка укладання договору

Процес укладання договору з точки зору права складається з двох етапів (як стикування двох деталей):

- **Оферта (пропозиція):** Одна сторона надсилає іншій проєкт договору або комерційну пропозицію з усіма істотними умовами (предмет, ціна, строк).
- **Акцепт (прийняття):** Друга сторона погоджується на ці умови без жодних застережень. Договір вважається укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію, відповіді про прийняття цієї пропозиції.
- *Протокол розбіжностей:* Якщо завод згоден купити обладнання, але не згоден з пунктом про пеню, він надсилає договір назад із "протоколом розбіжностей". Договір не діє, поки сторони не узгодять кожну кому.

3.2. Зміна та розірвання договору

Головне правило цивільного права: зміна або розірвання договору допускається лише **за згодою сторін**, якщо інше не встановлено договором або законом. Якщо одна сторона грубо порушує умови (наприклад, постачальник привіз браковані зварювальні апарати), друга сторона має право звернутися до Господарського суду з вимогою про примусове розірвання договору та стягнення збитків.

4. Характеристика профільних договорів та Господарсько-правова відповідальність

Ви, як фахівці зі спеціальності «Прикладна механіка», стикатиметеся з трьома основними типами договорів, які забезпечують життєвий цикл виробництва.

4.1. Договір поставки обладнання (та матеріалів)

Сутність: Постачальник зобов'язується передати у встановлені строки товар (зварювальний дріт, листовий метал, верстати) покупцеві для використання у його господарській діяльності, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму. *Ключова особливість:* Суворе регламентація переходу права власності та ризиків випадкового знищення товару (використовуються міжнародні правила INCOTERMS).

4.2. Договір підряду

Сутність: Підрядник зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням замовника, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу. *Ключова особливість:* Предметом є не просто існуючий товар, а **матеріалізований результат роботи**. *Наприклад:* Ваш завод наймають як підрядника, щоб зварити металевий каркас для мосту за кресленнями замовника. Виконується з матеріалу підрядника або замовника.

4.3. Договір про надання технічних послуг

Сутність: Виконавець зобов'язується за завданням замовника надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності. *Ключова особливість:* На відміну від підяду, тут немає окремого матеріального результату. *Наприклад:* Послуги з технічного (ультразвукового) аудиту стану зварних швів на трубопроводі, послуги з пусконаладження ЧПК або сервісне обслуговування компресорів.

4.4. Господарсько-правова відповідальність та Форс-мажор

Порушення умов цих договорів тягне за собою господарсько-правову відповідальність (відшкодування збитків, сплата неустойки, оперативно-господарські санкції).

Окремий фокус для інженерів: Форс-мажор (Обставини непереборної сили). В умовах правового режиму воєнного стану, постійних блекаутів та ракетних обстрілів цей інститут набув екзистенційного значення для вітчизняної промисловості. Форс-мажор — це надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору. *Важливо:* Настання форс-мажору (підтверджене сертифікатом Торгово-промислової палати України) **не скасовує** договір назавжди і не прощає борг. Воно лише **звільняє сторону від відповідальності** (від нарахування пені та штрафів) за прострочення виконання зобов'язань на період дії цих обставин.

5. Trauma-Informed ракурс: Договір як зона визначеності та психологічної стабілізації

Повернемося до психологічного виміру, який ми обов'язково застосовуємо у нашому курсі. Як абстрактні норми зобов'язального права корелюють із ментальним здоров'ям в інтегрованих, змішаних колективах (де працюють ветерани та цивільні)?

Війна, втрати та екстремальні стреси жорстоко руйнують базове відчуття безпеки. Для людини, чия психіка травмована, будь-який хаос, невизначеність, порушення обіцянок керівництвом або раптова зміна правил "на ходу" є надзвичайно потужними тригерами стресу. Що фундаментально протиставляє цьому хаосу Зобов'язальне право? **Залізобетонну визначеність.**

1. **Договір як відновлення контролю:** Якісно прописаний контракт чітко розмежовує: що саме я як виконавець маю зробити, в який термін, яку відповідальність несе замовник (мій роботодавець) і яку конкретно винагороду я за це отримаю. Це відновлює для людини втрачені рамки об'єктивного контролю над своїм життям. Коли в цеху діють чіткі, юридично закріплені зобов'язання, а не мінливий "настрій начальника", рівень фонові тривоги в колективі різко падає.
2. **Деескалація через алгоритми:** У бізнесі та на виробництві завжди виникають спори (неякісний метал, затримка зарплати, зрив строків). Цивільне право вчить вирішувати їх не через деструктивний крик, психологічний тиск чи статусний мобінг, а через претензійну роботу і переговори в межах підписаного договору. Алгоритмізація конфлікту (переведення його з емоційного рівня на рівень пунктів контракту) є найкращим інструментом деескалації.
3. **Повага до автономії:** Зобов'язання виникають добровільно. Навчаючись діяти в парадигмі виконання своїх обіцянок (*pacta sunt servanda*), ви вибудовуєте горизонтальні, поважливі стосунки. Це критично важливо для успішної реінтеграції ветеранів, які вимагають абсолютної чесності в обіцянках і максимально ефективно працюють у прозорій системі чітких партнерських домовленостей.

Висновки до Лекції 8

Підбиваючи підсумки, ми маємо усвідомити: **Зобов'язальне право** — це динамічний, живий двигун усієї ринкової економіки та промисловості.

Ми з'ясували, що жодне виробництво неможливе без укладання договорів поставки, підяду та надання послуг. Ми розібрали, що для забезпечення фінансової стабільності підприємства

закон надає потужні інструменти впливу на боржників — неустойку, завдаток та заставу. Ви, як майбутні інженери та організатори виробництва, повинні розуміти ці механізми, щоб комплексно розв'язувати техніко-економічні завдання (РН19, СК15).

Окремо ми акцентували увагу на інституті форс-мажору, розуміння якого в умовах війни є критично необхідним для порятунку підприємств від штрафів за об'єктивні затримки.

Нарешті, ми побачили, що дотримання своїх зобов'язань — це не лише юридичний обов'язок, це найвищий вияв поваги до партнера, інструмент створення психологічної безпеки та визначеності в робочих колективах (ЗК1).

На нашій наступній лекції ми завершимо вивчення Модуля 3 найцікавішою темою, що є серцем сучасних комп'ютерних технологій та інженерії — ми розглянемо **Право інтелектуальної власності та патентування**, навчимося захищати ваші інноваційні розробки та креслення від крадіжок конкурентами

ЛЕКЦІЯ 9. Право інтелектуальної власності. Патентування. Інженерна творчість, захист інновацій у зварювальному виробництві та запобігання патентному рейдерству

Вступне слово лектора

Шановні здобувачі фахової передвищої освіти ЗПО «Дніпровський професійний технологічний коледж»! Сьогодні ми розглядаємо тему, яка є абсолютним серцем вашої майбутньої професійної діяльності та інноваційного розвитку нашої держави. Ми переходимо до детального, глибокого вивчення **Права інтелектуальної власності (ПІВ)** та механізмів патентування у сфері прикладної механіки.

Четверта промислова революція (Індустрія 4.0) кардинально і безповоротно змінила саму природу вартості виробничих активів. Якщо у XX столітті найдорожчим і найціннішим об'єктом на машинобудівному заводі був фізичний, важкий металорізальний верстат або гігантський зварювальний трансформатор, то сьогодні найдорожчим є унікальний програмний код, який філігранно керує цим роботизованим зварювальним комплексом, інноваційна 3D-модель деталі та хімічна формула нового захисного газу чи флюсу.

Ваша фундаментальна здатність до абстрактного мислення, глибокого аналізу та синтезу інформації (ЗК6, РН19) дозволяє вам генерувати ці унікальні інновації. Але без жорсткого юридичного захисту всі ваші геніальні ідеї та безсонні ночі за кресленнями залишаться абсолютно беззахисними перед хижацькими конкурентами на ринку. Розуміння того, як саме легально захистити алгоритми для SCADA-систем, нову кінематичну схему механізму або оптимізовану технологію зварювання тертям, є невід'ємною частиною вашої здатності приймати обґрунтовані інженерні та бізнес-рішення (ЗК7, ЗК8).

Сьогодні ми навчимося перетворювати ваші думки на легальний, захищений державою і визнаний світом капітал.

1. Система права інтелектуальної власності: Архітектура захисту розуму

Право інтелектуальної власності (ПІВ) — це комплексна сукупність правових норм, які детально регулюють суспільні відносини щодо створення, використання, комерціалізації та охорони результатів інтелектуальної, творчої діяльності людини.

Для інженера-машинобудівника та фахівця зі зварювального виробництва критично важливо розуміти, що ПІВ не є однорідним. Воно чітко поділяється на два великі, фундаментальні блоки, які працюють за абсолютно різними юридичними правилами. Ваша здатність знаходити потрібну інформацію в наукових і патентних базах даних (РН11) обов'язково починається з розуміння того, в якому саме правовому полі ви шукаєте.

Блок 1. Авторське право та суміжні права

- **Що захищає?** Воно захищає виключно *форму вираження ідеї*, а не саму ідею (захищає тексти, літературні твори, архітектурні плани, креслення, музику).
- **Професійна специфіка:** Відповідно до чинного законодавства України, комп'ютерні програми та бази даних охороняються саме авторським правом (прирівнюючись до літературних творів). Якщо ви, використовуючи сучасні комп'ютерні технології (ЗК5), написали унікальний програмний макрос (G-код) для системи ЧПК або код для автоматизованого зварювального робота, вам не потрібно проходити складну процедуру патентування. Авторське право на цей код виникає автоматично, з моменту створення першого рядка коду та його фіксації на матеріальному носії.
- **Строк дії:** Охороняється усе життя автора та ще 70 років після його смерті.

Блок 2. Право промислової власності

- **Що захищає?** Воно захищає безпосередньо саму *суть технічного рішення*, конструкцію, принцип дії механізму, склад речовини.
- **Професійна специфіка:** Це ваш основний інструментарій. Охоплює винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки (бренди обладнання) та комерційні таємниці (ноу-хау).
- **Ключове правило:** На відміну від авторського права, права на об'єкти промислової власності виникають **тільки після проходження державної реєстрації** (одержання офіційного патенту або свідоцтва). Без патенту ваша ідея — нічия.

2. Патентування технічних рішень: Від ідеї до світової монополії

Уявімо цілком реальну ситуацію: під час проходження виробничої практики ви розробили принципово новий тип системи водяного охолодження для зварювального пальника (TIG), який зменшує перегрів вольфрамового електрода і збільшує швидкість обробки легованої сталі на 30%. Щоб впровадити це у серійне виробництво і забезпечити собі фінансову вигоду, вам потрібно юридично закріпити абсолютну монополію на цей винахід.

ТАБЛИЦЯ 1. ОБ'ЄКТИ ПАТЕНТУВАННЯ У ЗВАРЮВАЛЬНОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Об'єкт	Умови надання правової охорони	Що є результатом?	Строк дії патенту
Винахід	1. Новизна (абсолютно світова). 2. Винахідницький рівень (неочевидність рішення для середнього фахівця у цій галузі). 3. Промислова придатність.	Патент на винахід. Захищає принципово нові механізми, нові хімічні речовини (зварювальні сплави, флюси) або нові способи обробки металів.	20 років
Корисна модель	1. Новизна. 2. Промислова придатність. (Винахідницький рівень не вимагається, оформити значно легше і швидше).	Патент на корисну модель. Ідеально підходить для модернізації та вдосконалення вже існуючих вузлів машин (наприклад, вдосконалена конструкція затискача маси або тримача електрода).	10 років
Промисловий зразок	1. Новизна. 2. Індивідуальний характер.	Свідоцтво. Захищає виключно зовнішній вигляд (дизайн), форму, ергономіку виробу. Охороняє не технічну суть, а естетику (наприклад, інноваційний, агресивний дизайн)	До 25 років

		корпусу зварювального інвертора або ергономіку маски-хамелеона).	
--	--	--	--

1. **Патентний пошук:** Професійне використання інформаційних комп'ютерних технологій (ЗК5) для глибокого аналізу світових патентних баз (наприклад, бази WIPO, бази Espacenet Європейського патентного відомства), щоб достовірно переконатися, що вашу геніальну ідію ніхто не запатентував раніше в іншій країні.
2. **Складання заявки:** Головний, найскладніший юридичний документ у заявці — це **формула винаходу**. Це надзвичайно стислий, суворо логічний та юридично точний опис технічних ознак вашого механізму, який безпосередньо визначає межі вашого правового захисту. Те, що не описано у формулі — не захищається.
3. **Подання до НОІВ:** Подання підготовленого пакета документів до Національного органу інтелектуальної власності (УКРНОІВІ — Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій).
4. **Експертиза:** Держава ретельно перевіряє вашу заявку (проводиться формальна перевірка документів і глибока кваліфікаційна експертиза суті винаходу).
5. **Видача патенту:** Офіційна публікація відомостей в державному бюлетені та видача охоронного документа.

3. Комерційна таємниця (Ноу-хау) як потужна альтернатива патенту

Отриманий патент дає вам залізну монополію на виробництво, але водночас вимагає від вас повного, відкритого розкриття суті вашого винаходу всьому світу в патентних базах. Через 20 років ваш унікальний винахід автоматично стає загальним суспільним надбанням, і будь-який завод зможе його використовувати безкоштовно.

В індустрії (особливо у зварювальному виробництві та металургії) іноді розкривати інформацію категорично не вигідно. У таких випадках застосовується правовий режим **комерційної таємниці (ноу-хау)**.

Ноу-хау (від англ. *know-how* — "знати як") — це технічна, технологічна (наприклад, надточні температурні режими термообробки сталі, секретні пропорції суміші газів для плазмового зварювання, унікальні налаштування сили струму для конкретного сплаву), або організаційна інформація, яка має реальну комерційну цінність завдяки тому, що вона залишається невідомою третім особам (конкурентам).

- **Переваги:** Абсолютно не потребує довгої державної реєстрації; діє безстроково (вона захищена рівно стільки часу, поки підприємство здатне зберігати її в таємниці у своїх сейфах та на захищених серверах).
- **Ризики:** Якщо ваш прями конкурент самостійно, паралельно у своїй лабораторії розробить такий самий алгоритм зварювання або пропорцію газу (без доведеного факту промислового шпигунства чи крадіжки), ви юридично не зможете заборонити йому його використовувати.

Ваша професійна здатність грамотно проаналізувати ситуацію та обрати оптимальний шлях між відкритим патентуванням та закритим режимом ноу-хау — це яскравий прояв вашої соціально-відповідальної та свідомої професійної компетенції інженера (ЗК7, ЗК8).

4. Право інтелектуальної власності та Академічна доброчесність у коледжі

Здатність зберігати, захищати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності нашого суспільства (ЗК2) є абсолютно неможливою без глибокої поваги до чужої інтелектуальної праці.

У стінах ЗПО «ДПТК» ви зараз активно засвоюєте фундаментальні правила академічної доброчесності. У контексті сьогоднішньої лекції ми маємо чітко, без ілюзій провести паралель

між вашим навчальним порушенням і майбутнім цивільним правопорушенням у дорослому житті:

- Видача скопійованого чужого абзацу з Вікіпедії чи іншого сайту за свій особистий висновок у рефераті — це *академічний плагіат*.
- Копіювання запатентованого вузла чи зварювального апарату конкурента і встановлення його на верстат вашого підприємства без укладання ліцензійного договору — це *контрафакція (патентне рейдерство і злочин)*.

Реалізація своїх прав як гідного члена цивілізованого суспільства (ЗК1) означає звичку працювати виключно в чистому, легальному правовому полі. Будь-яке комерційне використання чужої запатентованої технології у вашому цеху можливе лише через **Ліцензійний договір** — офіційну угоду, за якою власник патенту (ліцензіар) дає юридичний дозвіл іншій особі (ліцензіату) використовувати цей винахід за певну справедливу грошову винагороду (**роялті**). Ваша повага до чужого мільйонного патенту на заводі починається сьогодні з елементарного: правильного оформлення списку використаних джерел та посилань за ДСТУ у вашій курсовій роботі.

5. Trauma-Informed ракурс: Творчість як зцілення та захист особистих кордонів

Інженерія та зварювальне виробництво — це не лише рутина. Це глибоко креативний, творчий процес перетворення думки на фізичну форму. В умовах нашого посттравматичного суспільного відновлення та реінтеграції ветеранів війни у цивільні робочі колективи, процес технічного винахідництва набуває надзвичайно потужного психотерапевтичного значення.

1. **Творення замість руйнування (Відновлення агентності):** Досвід жорстокої війни завжди нерозривно пов'язаний із тотальним руйнуванням, хаосом та втратою контролю над подіями. Процес розробки нового механізму, його скрупульозний розрахунок, комп'ютерне моделювання та фінальне офіційне патентування повертає травмованій людині відчуття влади над матерією, відчуття власної суб'єктності (агентності) і здатність знову творити нове життя і нові сенси. Державне визнання (отримання красивого, офіційного патенту з гербом України, де назавжди вписано ім'я автора-ветерана) є надзвичайно потужним фактором валідації (найвищого визнання заслуг, компетентності та цінності людини) суспільством.
2. **Захист інтелектуальних кордонів від знецінення:** Людина, яка пережила травматичний досвід, надзвичайно чутливо, майже болісно реагує на будь-яку несправедливість та порушення своїх особистих кордонів. Інтелектуальна власність — це правовий, залізобетонний інструмент захисту цих невидимих кордонів. Якщо оригінальну ідею, раціоналізаторську пропозицію щодо оптимізації шва або програмний код ветерана цинічно присвоює собі керівник цеху або інший, більш хитрий колега (використовуючи так зване нелегітимне "співавторство за посадою"), це сприймається як глибока моральна зрада і може миттєво спровокувати гостру кризу довіри та агресію на виробництві.
3. **Культура чесного авторства в колективі:** Застосування сучасного Trauma-Informed підходу вимагає від керівника чи майстра беззаперечної, педантичної фіксації авторства кожного члена команди. Кожна вдала ідея, кожна оптимізація технологічного процесу зварювання має бути публічно визнана за її справжнім автором, відповідним чином фінансово премійована і, за потреби, запатентована. Це формує на підприємстві середовище абсолютної психологічної безпеки, де інженер точно знає: його розум, його ідеї і його тяжка праця надійно захищені.

Висновки до Лекції 9

Сьогодні ми відкрили для себе вищий, найелітарніший пілотаж юриспруденції та інженерії — **Право інтелектуальної власності**.

Ми чітко з'ясували, що комп'ютерні програми, складні макроси для ЧПК та бази даних захищаються авторським правом автоматично, тоді як суто технічні рішення (нові зварювальні механізми, пальники, інноваційні сплави) безальтернативно вимагають проходження довгої і складної процедури державного патентування. Бездоганне володіння інформацією про ці механізми захисту робить вас надзвичайно конкурентоспроможними фахівцями (PH19, ЗК6), які не лише можуть розробити ідеальну технологію в цеху, але й перетворити її на легальний, захищений, багатомільйонний капітал своєї компанії.

Ми також наочно переконалися, що глибока повага до інтелектуальної власності є абсолютно логічним, безперервним продовженням базових принципів академічної доброчесності. Неможливо побудувати сучасну, інноваційну технологічну державу на плагіаті, обмані та крадіжці чужих патентів.

Крім того, ми побачили, що інженерна технічна творчість та жорсткий правовий захист її результатів є потужним інструментом психологічного відновлення та реінтеграції в рамках trauma-informed підходу, повертаючи травмованій людині відчуття власної гідності, цінності та безпеки.

На нашій наступній, десятій лекції ми відкриваємо фінальний Змістовий модуль 4 («Академічна доброчесність та професійна етика»). Ми розглянемо питання фундаментальних моральних цінностей у сфері професійної діяльності інженера та детально проаналізуємо етику машинобудівника.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ IV. ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ

ЛЕКЦІЯ 10. Трудове право: трудовий договір, робочий час і час відпочинку. Соціальні гарантії та "юридична броня" інженера-машинобудівника

Вступне слово лектора

Шановні здобувачі фахової передвищої освіти ЗПО «Дніпровський професійний технологічний коледж»! Сьогодні ми перегортаємо сторінку нашого курсу і відкриваємо фінальний, але життєво найважливіший для вашої повсякденної кар'єри Змістовий модуль 4. На попередніх лекціях ми вивчали Цивільне та Господарське право, де виступали як вільні, рівноправні підприємці або замовники послуг. Там діяла горизонталь.

Але погляньмо правді в очі: у 90% випадків після отримання диплома фахового молодшого бакалавра ви переступите прохідну великого машинобудівного заводу, ремонтного депо чи високотехнологічного цеху металообробки саме як наймані працівники. Ви станете частиною складної, суворої корпоративної ієрархії. Індустрія — це сфера підвищеної небезпеки, де плани виробітку часто зіштовхуються з фізичними межами людського організму. У цій системі "людина – завод" ви апріорі є слабшою стороною.

Для того, щоб не перетворитися на безправний гвинтик, щоб керівництво не змушувало вас безкоштовно працювати по 12 годин у загазованому цеху, вам потрібна надійна "юридична броня". Цією бронею є **Трудове право України**. Сьогодні ми розберемо анатомію вашого працевлаштування: як правильно укласти трудовий договір, щоб він захищав саме вас; які існують види робочого часу; як легально регулюються надурочні роботи і як закон гарантує вам право на відновлення сил та відпочинок.

Ці знання формують вашу здатність реалізувати свої права як повноправного члена суспільства (ЗК1) та діяти обґрунтовано у практичних професійних ситуаціях (PH19).

1. Предмет трудового права та Кодекс законів про працю (КЗпП) України

Трудове право — це провідна галузь національного права, яка регулює трудові відносини між працівником і роботодавцем (власником підприємства або уповноваженим ним органом), а також інші відносини, що тісно пов'язані з трудовими (наприклад, нормування робочого часу, охорону праці, діяльність профспілок, порядок вирішення трудових спорів).

Головним нормативним актом (своєрідною "конституцією робітника") є **Кодекс законів про працю (КЗпП) України**.

Фундаментальна відмінність Трудового права від Цивільного:

Уявіть, що ви — зварювальник найвищого розряду.

- Якщо ви укладаєте *цивільно-правовий договір (ЦПД)* підряду на зварювання металевої ферми, замовника цікавить виключно **результат**. Як ви будете це робити (вночі, в дощ, без витяжки) — це ваш особистий ризик. Ви не маєте права на оплачувану відпустку чи лікарняний від замовника.
- Якщо ви укладаєте *трудовий договір*, право регулює сам **процес праці**. Ви підпорядковуєтесь правилам внутрішнього трудового розпорядку (ходите на роботу з 08:00 до 17:00), а роботодавець зобов'язаний надати вам справний зварювальний апарат, забезпечити безпечні умови (витяжку, спецодяг), щомісяця платити стабільну заробітну плату, оплачувати відпустку і нести відповідальність, якщо ви травмуєтесь.

2. Трудовий договір: поняття, види, порядок укладання та розірвання

Ваша кар'єра на підприємстві починається з одного документа. Від того, наскільки уважно ви його прочитаєте, залежить ваше майбутнє.

Трудовий договір — це угода між працівником і власником підприємства, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи.

2.1. Види трудового договору (за строком дії):

1. **Безстроковий:** Укладається на невизначений строк. Це класичний, найбільш захищений і бажаний варіант для штатного інженера, технолога чи оператора ЧПК. Звільнити вас з такого договору роботодавець може лише за дуже вузьким переліком причин (наприклад, прогул або ліквідація заводу).
2. **Строковий:** Укладається на чітко визначений строк, встановлений за погодженням сторін (наприклад, на 1 рік), або на час виконання певної конкретної роботи.
Індустріальний приклад: Вас наймають виключно на період 6 місяців для монтажу і пусконаладження нової італійської виробничої лінії на заводі. Щойно лінію запущено — договір припиняється.
3. **Контракт:** Це особлива, специфічна форма трудового договору, в якій строк його дії, права, обов'язки і відповідальність сторін (у тому числі суворе матеріальна), умови матеріального забезпечення і звільнення встановлюються за угодою сторін. Зазвичай в машинобудуванні контракти укладаються з топменеджментом: директорами заводів, головними інженерами або унікальними іноземними фахівцями.

2.2. Порядок укладання та випробувальний термін

Договір укладається в письмовій формі (наказ про прийняття на роботу). Для перевірки відповідності працівника дорученій йому роботі може встановлюватися **випробувальний термін**. *Ліміти:* Для робітників — не більше 1 місяця. Для інженерно-технічних працівників (ІТП) — не більше 3 місяців. *Важлива ремарка:* У період дії воєнного стану випробування може встановлюватися для будь-якої категорії працівників без винятків.

2.3. Порядок розірвання трудового договору

Трудове право захищає працівника від свавілля. Розірвати договір можна лише за законними підставами:

- *З ініціативи працівника:* За власним бажанням (з обов'язковим письмовим попередженням роботодавця за 2 тижні).
- *З ініціативи роботодавця (ст. 40 КЗпП):* Це найсуворіший блок. Вас можуть звільнити лише за: систематичне невиконання обов'язків (якщо вже є догани), прогул (відсутність на роботі більше 3 годин протягом дня без поважних причин), появу на роботі в нетверезому стані, або через скорочення штату / ліквідацію підприємства.
- *За угодою сторін:* Оптимальний, безконфліктний варіант розірвання.

3. Робочий час: нормування праці в індустрії

Людський організм — це не металевий редуктор. Він піддається втомі, втраті концентрації та фізичному зношенню. Втома оператора ЧПК або зварювальника миттєво призводить до колосального браку продукції, або, що гірше, до фатального виробничого травматизму. Саме тому Трудове право жорстко нормує робочий час.

Робочий час — це встановлений законом або угодою сторін час, протягом якого працівник зобов'язаний виконувати свої трудові функції згідно з розпорядком підприємства.

3.1. Види робочого часу:

1. **Нормальний робочий час:** Згідно з КЗпП, нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати **40 годин на тиждень** (класична "п'ятиденка" по 8 годин).
2. **Скорочений робочий час:** Це критично важлива норма для спеціальності «Зварювальне виробництво». Встановлюється законом для працівників, зайнятих на роботах із шкідливими умовами праці (зварювальники у замкнених просторах, ливарники, гальваніки). Наприклад, не більше 36 годин на тиждень, але із збереженням повної заробітної плати як за 40 годин. Це державна компенсація за шкоду здоров'ю.
3. **Неповний робочий час:** (Неповний робочий день або тиждень). Встановлюється за згодою між працівником і роботодавцем. Оплата праці в цьому випадку здійснюється пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку.

3.2. Регулювання надурочних робіт та роботи у нічний час

Індустрія іноді вимагає подвигів (аварії, термінові державні замовлення).

- **Надурочні роботи:** Це роботи понад встановлену нормальну тривалість робочого дня. За загальним правилом вони **заборонені**. Роботодавець може застосовувати їх лише як виняток: для ліквідації наслідків виробничої аварії, стихійного лиха, або для виконання робіт, необхідних для оборони країни. Надурочні роботи не можуть перевищувати 120 годин на рік для кожного працівника і **оплачуються в подвійному розмірі**.
- **Нічний час:** Це час з 22:00 до 06:00. Робота в нічний час є шкідливою для біоритмів людини, тому вона оплачується у підвищеному розмірі (не нижче 20% тарифної ставки за кожну годину). Категорично заборонено залучати до нічних робіт вагітних жінок та неповнолітніх.

4. Час відпочинку, оплата праці та соціальні гарантії

Щоб інженер був продуктивним, він повинен відновлювати свої сили.

Час відпочинку — це час, протягом якого працівник вільний від виконання трудових обов'язків і який він може використовувати на власний розсуд.

- *Перерва для відпочинку і харчування:* Надається, як правило, через 4 години після початку роботи (від 30 хвилин до 2 годин). Вона не включається в робочий час (ви за неї не отримуєте гроші).
- *Вихідні дні (щотижневий відпочинок).*

- *Щорічна основна відпустка:* Надається всім працівникам із збереженням місця роботи і заробітної плати. Мінімальна тривалість — **не менше 24 календарних днів** за відпрацьований робочий рік. Фахівцям, що працюють у шкідливих умовах (зварювання), надається щорічна додаткова оплачувана відпустка.

Оплата праці та гарантії:

Заробітна плата — це винагорода, яку власник виплачує працівникові за виконану роботу. Держава встановлює **мінімальну заробітну плату** — нижню межу оплати за виконану місячну норму праці. Платити менше цієї суми — кримінальний злочин для директора заводу. До соціальних гарантій також належить обов'язкове державне соціальне страхування, яке забезпечує оплату «лікарняних листків» (тимчасової непрацездатності).

Порядок вирішення трудових спорів:

Якщо на виробництві виникає конфлікт (вам не виплатили законні надурочні або незаконно оголосили догану), він вирішується цивілізовано:

- *Індивідуальні спори:* Розглядаються Комісіями по трудових спорах (КТС), які створюються прямо на підприємстві, або безпосередньо в місцевих загальних судах.
- *Колективні спори* (наприклад, вимога профспілки цеху підвищити тарифну ставку): Вирішуються через примирні комісії, трудовий арбітраж або Національну службу посередництва і примирення.

5. Trauma-Informed ракурс: Трудове право як простір психологічної стабільності

Давайте перенесемо сухі норми КЗпП у площину людської психології та розбудови інклюзивного середовища на нашому майбутньому підприємстві.

Для людини, яка переживає наслідки травми (чи то бойовий досвід ветерана, чи просто глибокий стрес від життя в умовах війни), непередбачуваність і хаос є найгіршими ворогами. Хаотичне управління, відсутність графіка, раптові накази про затримку на роботі — усе це миттєво виснажує і без того перевантажену нервову систему.

Як Трудове право виступає інструментом Trauma-Informed підходу (роботи, обізнаної з травмою)?

1. **Прогнозованість (Режим праці та відпочинку):** Жорстке дотримання графіка (нормальний робочий час і гарантовані перерви) — це не просто бюрократія. Це створення надійних часових рамок. Коли ветеран чи будь-який працівник точно знає, що о 17:00 зміна закінчиться, і його не примусять до надурочної праці, його психіка може безпечно планувати відновлення. Прогнозованість лікує тривожність.
2. **Захист від вигорання та повага до тіла:** Скорочений робочий час для шкідливих професій та додаткові відпустки — це визнання державою того факту, що людське тіло має ліміт. Надання цих відпусток без "випрошування" з боку працівника є проявом корпоративної поваги до його здоров'я і гідності.
3. **Правова безпека замість страху:** У здоровому, правовому колективі інженер чи зварювальник не боїться раптового, незаконного звільнення за настрій начальника. Він знає вичерпний перелік підстав для звільнення у трудовому договорі. Відсутність постійного страху за своє виживання дозволяє людині розкрити свій інтелектуальний потенціал, зосередитися на якості зварного шва чи оптимізації алгоритму, а не на самозахисті.
4. **Деескалація трудових спорів:** Якщо виникає конфлікт, наявність легальних процедур (КТС, суди) дозволяє вирішити його алгоритмічно, без деструктивних емоцій, скандалів та мобінгу, зберігаючи психологічне здоров'я обох сторін.

Висновки до Лекції 10

Сьогодні ми відкрили для себе Трудове право — ту "юридичну броню", яка захищатиме вас кожного дня на виробництві.

Ми детально з'ясували, що трудовий договір — це не просто формальність при прийомі на роботу, це ключовий документ, який регламентує процес вашої праці, захищає від незаконного звільнення та гарантує стабільність. Ви, як майбутні організатори виробництва (СК15), тепер розумієте жорсткі межі використання робочого часу: нормального, скороченого та неповного, а також суворі обмеження щодо надурочних робіт та нічних змін.

Знання своїх прав на своєчасну оплату праці, оплачувані відпустки та соціальні гарантії робить вас зрілим суб'єктом трудових відносин (ЗК1).

Найголовніше: ми побачили, що дотримання норм трудового права є фундаментальною основою для створення психологічно безпечного, передбачуваного та терапевтичного середовища для всіх працівників підприємства, що є критично важливим в умовах сучасних викликів.

На нашій наступній лекції (Тема 4.2) ми розглянемо зворотний бік медалі: ми будемо вивчати Трудову дисципліну та вашу особисту матеріальну відповідальність. Ви дізнаєтесь, як закон карає за запізнення, і хто буде платити, якщо інженер випадково зламає дороге обладнання з ЧПК.

ЛЕКЦІЯ 11. Трудова дисципліна та матеріальна відповідальність інженера. Межі відповідальності за шкоду, завдану підприємству, та процедура дисциплінарного стягнення

Вступне слово лектора

Шановні здобувачі фахової передвищої освіти ЗПО «Дніпровський професійний технологічний коледж»! На нашій попередній лекції ми розбирали "світлий бік" трудового права: ваші гарантовані права на відпочинок, справедливую оплату, захист від незаконного звільнення та обмеження робочого часу. Ми з'ясували, як закон формує вашу "юридичну броню" працівника.

Але у фізиці кожна дія має протидію. У юриспруденції кожне право нерозривно пов'язане з обов'язком та відповідальністю. Сьогодні ми досліджуємо "суворий бік" трудових відносин — Трудову дисципліну та Матеріальну відповідальність.

Сучасне машинобудівне підприємство — це колосальна концентрація капіталу. Високоточний верстат з ЧПК, роботизований зварювальний комплекс, партія дорогоцінних титанових сплавів або аргонних балонів коштують мільйони гривень. Одна помилка в G-кодi, одне порушення температурного режиму, одне запізнення на зміну або недбале ставлення до інструменту може призвести не лише до зупинки конвеєра, але й до гігантських фінансових збитків для заводу.

Хто за це буде платити? Чи може директор вирахувати вартість зламаної верстата з вашої зарплати на 10 років уперед? Як законно покарати порушника і як захистити себе, якщо поломка сталася не з вашої вини? Розуміння цих жорстких меж є абсолютно необхідним для вашої успішної інтеграції у виробниче середовище (РН19) та формування професійної відповідальності (ЗК1).

1. Трудова дисципліна: поняття та методи забезпечення

Уявіть собі складний редуктор. Щоб він ефективно передавав крутний момент, кожна шестерня має обертатися абсолютно синхронно з іншими, без люфтів і затримок. На виробництві такою "синхронізацією" виступає трудова дисципліна.

Трудова дисципліна — це суворо визначений нормами права і правилами внутрішнього трудового розпорядку порядок поведінки працівників та роботодавця у процесі спільної

колективної праці. Вона полягає у сумлінному виконанні кожним своїх обов'язків: працівник повинен вчасно приходити, якісно зварювати деталі та носити маску; роботодавець — вчасно платити гроші та видавати справний інструмент.

Закон (Кодекс законів про працю) передбачає три головні методи забезпечення трудової дисципліни:

1. **Переконання (Виховний метод):** Формування у колективі культури взаємоповаги, академічної та професійної доброчесності (ЗК2), проведення інструктажів, пояснення важливості дотримання технології.
2. **Заохочення (Метод стимулювання):** Застосовується до тих, хто працює сумлінно та інноваційно. *Види заохочень:* виплата премій, нагородження цінним подарунком, подяка, почесна грамота. На багатьох сучасних заводах впроваджуються КРІ (ключові показники ефективності), і заохочення має чіткий математичний вираз у бонусах до зарплати.
3. **Примус (Метод покарання):** Застосовується до тих робітників та інженерів, які свідомо ігнорують правила внутрішнього розпорядку, зривають дедлайни або порушують техніку безпеки. Цей метод реалізується через **дисциплінарну відповідальність**.

2. Дисциплінарна відповідальність працівників: підстави та порядок притягнення

Дисциплінарна відповідальність — це юридичний обов'язок працівника понести передбачені трудовим законодавством санкції за вчинення дисциплінарного проступку.

Підставою для притягнення є виключно дисциплінарний проступок — тобто винне, протиправне невиконання або неналежне виконання працівником своїх трудових обов'язків. *(Приклади проступків: запізнення на зміну, прогул, відмова від проходження обов'язкового медичного огляду для зварювальників, робота без спецодягу, поява на заводі в стані алкогольного сп'яніння, крадіжка матеріалів зі складу).*

Види дисциплінарних стягнень (ст. 147 КЗпП):

На відміну від радянських часів, сучасне трудове законодавство України встановлює вичерпний, суворий перелік стягнень. Роботодавець не може вигадати свої власні покарання (наприклад, "штраф 1000 грн за запізнення", "позбавлення відпустки", "примусове відпрацювання у вихідний"). За одне порушення можна застосувати **лише одне** з таких двох стягнень:

1. **ДОГАНА:** Офіційне письмове попередження. Заноситься до особової справи. Протягом року дії догани працівник зазвичай позбавляється премій та інших заохочень.
2. **ЗВІЛЬНЕННЯ:** Найвища, крайня міра дисциплінарного стягнення. Застосовується лише за грубі порушення (прогул, п'янка) або за систематичне невиконання обов'язків (якщо людина вже має незняту догану).

Порядок (алгоритм) притягнення до дисциплінарної відповідальності: Трудове право захищає працівника від імпульсивних, емоційних дій директора. Щоб звільнити вас або винести догану, адміністрація зобов'язана пройти жорсткий алгоритм:

1. *Фіксація факту:* Складання акту про порушення (наприклад, акт про відсутність на робочому місці).
2. *Витребування пояснень:* Власник **зобов'язаний** зажадати від порушника письмове пояснення. Чому це важливо? Можливо, токар запізнився, бо рятував людину, або верстат зламався не через недбалість, а через об'єктивний знос металу. Це право працівника на захист.

3. *Строки давності*: Стягнення можна накласти не пізніше ніж через **1 місяць** з дня виявлення проступку і не пізніше ніж через **6 місяців** з дня його вчинення. Минув строк — покарати неможливо.
4. *Видання наказу*: Наказ (розпорядження) про застосування дисциплінарного стягнення оголошується працівникові під розписку.

3. Матеріальна відповідальність сторін трудового договору: концепція та межі

Переходимо до найбільш важливого фінансового питання. Дисциплінарна відповідальність карає за *порушення режиму*. Але якщо внаслідок цього порушення підприємство зазнало фінансових збитків (інженер випадково розбив оптичну лінзу лазерного різака за 200 тисяч гривень), настає **Матеріальна відповідальність**.

Матеріальна відповідальність працівника — це вид відповідальності, що полягає в обов'язку працівника відшкодувати в установленому законом порядку і розмірах пряму дійсну шкоду, заподіяну підприємству його винними протиправними діями або бездіяльністю під час виконання трудових обов'язків.

Фундаментальна відмінність від Цивільної відповідальності:

- Якщо ви (як підрядник за ЦПД) зламаєте обладнання замовника, ви за цивільним кодексом відшкодуєте *все*: вартість обладнання + упущену вигоду (прибуток, який завод не отримав через простій).
- Трудове право захищає найманого робітника. За трудовим кодексом ви відшкодуєте **тільки пряму дійсну шкоду** (об'єктивну вартість зламаної лінзи). Упущена вигода (недоотриманий прибуток заводу) з працівника **ніколи не стягується**. Держава розуміє, що фінансові ризики ведення бізнесу несе власник заводу, а не рядовий зварювальник чи технолог.

Умови настання матеріальної відповідальності (обов'язкові всі чотири):

1. Наявність прямої дійсної шкоди (зіпсовано метал, інструмент, недостача на складі).
2. Протиправна поведінка (ви порушили інструкцію з експлуатації ЧПК).
3. Вина працівника (ви зробили це умисно або через недбалість). *Важливо*: Якщо деталь тріснула через приховані мікрораковини у металі, які ви не могли помітити візуально — вини немає, ви платити не будете.
4. Причинний зв'язок між порушенням і шкодою.

4. Підстави та види матеріальної відповідальності працівника (обмежена і повна)

Це ключове знання для вашої економічної безпеки на робочому місці (СК13, ЗК1). За обсягом відшкодування трудове право виділяє два види відповідальності: обмежену та повну.

4.1. Обмежена матеріальна відповідальність

Це загальне, базове правило для 90% інженерів, технологів та робітників. Згідно зі ст. 132 КЗпП, за шкоду, заподіяну підприємству, працівники несуть матеріальну відповідальність у розмірі прямої дійсної шкоди, але **не більше свого середнього місячного заробітку**. *Приклад*: Ваша середня зарплата 25 000 грн. Ви випадково, через недбалість (неправильно закріпили деталь) розбили шпиндель верстата, ремонт якого коштує 150 000 грн. Скільки з вас стягнуть? Рівно 25 000 грн. Решту 125 000 грн завод списує на свої виробничі ризики. Виплачувати вартість верстата роками ви не будете.

4.2. Повна матеріальна відповідальність

Це суворий виняток із правил. Вона означає, що працівник зобов'язується відшкодувати заподіяну шкоду в повному обсязі, без жодних обмежень його зарплатою. Вона настає **виключно** у чітко визначених законом випадках (ст. 134 КЗпП):

1. *Укладено письмовий договір про повну матеріальну відповідальність*. (Такі договори укладаються лише з особами, які безпосередньо працюють з грошима чи цінностями:

комірники, касири, експедитори. Зі звичайним інженером-конструктором такий договір укласти незаконно!).

2. *Шкоди завдано діями працівника, які мають ознаки кримінального злочину.* (Якщо ви навмисно вкрали зварювальний апарат або здали заводський кабель на металобрухт).
3. *Шкоди завдано працівником, який перебував у нетверезому стані.* (Якщо нетверезий водій навантажувача розбиває верстат на 500 тис. грн — він виплатить усі 500 тисяч).
4. *Шкоди завдано не під час виконання трудових обов'язків.* (Якщо ви у вихідний день прийшли в цех у своїх справах, скористалися обладнанням без дозволу і зламали його).
5. *Недостача матеріалів, які були видані працівникові під звіт.* (Вам видали під розпис дорогу лазерну рулетку або дефектоскоп, а ви його загубили).

5. Trauma-Informed ракурс: Дисципліна без приниження, як основа психологічної безпеки

Будь-які питання, пов'язані з покаранням (доганами) чи фінансовими стягненнями, є найгострішими джерелами стресу на підприємстві. В інтегрованих колективах, де працюють фахівці з бойовим та травматичним досвідом, неправильно застосована дисципліна може стати деструктивним каталізатором, що руйнує довіру до керівництва і призводить до конфліктів.

Як діє Trauma-Informed (обізнаний з травмою) підхід у площині трудової дисципліни та відповідальності?

1. **Письмове пояснення як інструмент валідації:** Ми пам'ятаємо, що закон вимагає від керівника зажадати письмове пояснення перед винесенням догани. У токсичному середовищі це робиться як "допит". У Trauma-Informed колективі керівник подає це як *шанс на справедливість*. Керівник каже: *"Я фіксую порушення технології, але я хочу почути твою версію. Можливо, тобі видали неякісні електроди, або витяжка працювала погано, і в тебе паморочилося в голові"*. Визнання того, що система теж може помилятися, знижує захисну агресію працівника.
2. **Заборона на приниження гідності:** Покарання має бути виключно юридичним та раціональним. Догана вноситься до наказу, але керівник не має права "вичитувати" порушника перед усім цехом, переходячи на особистості, використовуючи нецензурну лексику або знецінюючи його попередній життєвий чи бойовий досвід. Збереження поваги до гідності особи (Конституційна норма) є базисом психологічної безпеки.
3. **Передбачуваність матеріальної відповідальності:** Травмована психіка дуже боїться невідомості та раптових загроз. Якщо на заводі прозора система, і кожен зварювальник чи технолог чітко, ще до початку зміни знає, за який інструмент він підписав розписку (і несе повну відповідальність), а за які загальноцехові поломки він несе лише обмежену (до однієї зарплати) — це знімає фоновий страх. Прозорість процедур лікує тривогу.
4. **Етика прощення помилок (Restorative approach):** Роботодавець має право, але *не зобов'язаний* стягувати шкоду з працівника. Якщо молодий фахівець або ветеран, який тільки адаптується, припустився ненавмисної технічної помилки без злого умислу, сучасне соціально-відповідальне керівництво часто ухвалює рішення пробачити цю помилку, взявши збитки на себе. Акт прощення формує фантастичну лояльність до підприємства і є найкращою психологічною підтримкою.

Висновки до Лекції 11

Сьогодні ми дослідили механізми захисту самого підприємства від некомпетентності або зловмисних дій працівників. Ми переконалися, що **Трудова дисципліна** — це не рабський примус, а технологічна та організаційна необхідність, без якої неможливе безпечне функціонування жодного зварювального чи механообробного виробництва.

Ми чітко розмежували два види відповідальності:

- **Дисциплінарна** (догана, звільнення) настає за порушення правил поведінки та внутрішнього розпорядку.
- **Матеріальна** настає за реальні фінансові збитки (зламани верстати, зіпсований метал).

Ваша професійна "юридична броня" полягає в тому, що ви тепер знаєте свої ліміти: роботодавець не має права вигадувати власні штрафи, і у 90% випадків випадкова поломка обладнання обмежить вашу відповідальність розміром вашої однієї середньої зарплати (обмежена відповідальність), якщо ви не були п'яні і не вчинили кримінального злочину.

Водночас, застосовуючи Trauma-Informed підхід, ми зрозуміли, що процедура накладення стягнення має залишатися виключно в правовому, документальному полі, без переходу на особисті образи чи мобінг. Справедлива, передбачувана дисципліна формує довіру і психологічний комфорт у складному, змішаному індустріальному колективі.

На нашій наступній лекції (Тема 4.3) ми перейдемо до найважливішої теми для збереження вашого життя і здоров'я — **Охорони праці на підприємствах прикладної механіки**. Ми дізнаємося, хто відповідає за безпеку зварювальника, що робити під час аварії та як відбувається відшкодування шкоди, завданої виробничою травмою.

ЛЕКЦІЯ 12. Охорона праці на підприємствах прикладної механіки. Правові алгоритми безпеки, розслідування аварій та захист життя інженера

Вступне слово лектора

Шановні здобувачі фахової передвищої освіти ЗПО «Дніпровський професійний технологічний коледж»! На нашій попередній лекції ми досліджували суворий механізм трудової дисципліни та матеріальної відповідальності. Ми з'ясували, як закон захищає майно підприємства від ваших можливих помилок. Проте жоден, навіть найсучасніший роботизований зварювальний комплекс чи найдорожчий верстат з ЧПК, не коштує більше, ніж життя та здоров'я людини, яка ним керує.

Сьогодні ми переходимо до фундаментальної, життєво визначальної теми для будь-якого інженера-практика — **Охорони праці на машинобудівних підприємствах**.

Галузь прикладної механіки та зварювального виробництва об'єктивно є середовищем підвищеної, екстремальної небезпеки. Робота зі струмами високої напруги, плазмою, стисненими газами (киснем, ацетиленом, аргоном), токсичними зварювальними аерозолями, інфрачервоним та ультрафіолетовим випромінюванням дуги, рухомими частинами важких механізмів — усе це не пробає ігнорування правил. В індустрії існує гірка, але абсолютно правдива аксіома: *"Кожен рядок інструкції з охорони праці написаний чиясь кров'ю"*.

Ваша спеціальна фахова компетентність **СК 15** безпосередньо вимагає від вас здатності організовувати роботу відповідно до вимог охорони праці, безпеки життєдіяльності та охорони довкілля. Ви повинні не просто механічно завчити правила; ви повинні розуміти правові алгоритми. Як легально відмовитися від роботи, якщо вентиляція в цеху не працює? Хто несе кримінальну відповідальність за нещасний випадок? Як відбувається відшкодування шкоди, якщо здоров'я вже втрачено? Відповіді на ці питання є основою вашого виживання та професійної гідності.

1. Нормативно-правова база охорони праці на машинобудівних підприємствах

Охорона праці — це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності.

Правове регулювання охорони праці в Україні має сувору ієрархічну структуру:

1. **Конституція України (ст. 43):** Найвищий рівень. «Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці». Це ваш абсолютний щит.
2. **Кодекс законів про працю (КЗпП) України:** Містить окрему главу "Охорона праці", яка визначає базові гарантії.
3. **Закон України «Про охорону праці»:** Спеціалізований, фундаментальний закон. Він визначає повноваження Держпраці, права працівників, обов'язки роботодавців та організацію служб охорони праці на заводах.
4. **НПАОП (Нормативно-правові акти з охорони праці):** Це вузькогалузеві стандарти. Для вашої спеціальності це, наприклад, "Правила охорони праці під час зварювання металів", "Правила безпечної експлуатації електроустановок", "Правила поводження з балонами під тиском". Порушення саме цих вузьких правил найчастіше стає об'єктивною стороною кримінального правопорушення у разі аварії.

2. Розподіл відповідальності: Обов'язки роботодавця та працівника

Охорона праці — це вулиця з двостороннім рухом. Безпека є результатом партнерства та взаємної відповідальності.

2.1. Абсолютні обов'язки роботодавця (Власника / Директора):

Згідно із законом, роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці в кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до нормативно-правових актів. Роботодавець **не має права** вимагати від працівника виконання роботи, що становить явну небезпеку для його життя.

- *Фінансування:* Роботодавець зобов'язаний виділяти кошти на охорону праці (на закупівлю вогнетривких костюмів, масок "хамелеон", краг, респіраторів). Економія на засобах індивідуального захисту (ЗІЗ) є незаконною.
- *Атестація робочих місць:* Регулярна перевірка рівня шуму, загазованості та освітленості у зварювальному цеху для підтвердження статусу "шкідливих умов праці" (що дає право на доплати та додаткову відпустку).
- *Організація інструктажів та навчання:* Допуск до самостійної роботи зварювальника чи оператора верстата без проходження інструктажу та перевірки знань суворо заборонений.

2.2. Обов'язки працівника (Інженера / Зварювальника):

Ви не лише споживаєте безпеку, ви її створюєте. Працівник зобов'язаний:

- Знати і беззаперечно виконувати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці (правила поводження з електродотримачами, газовими редукторами).
- Обов'язково користуватися засобами колективного та індивідуального захисту (ЗІЗ). Зняти захисні окуляри під час зачищення зварного шва болгаркою — це порушення вашого прямого юридичного обов'язку.
- Дбати про особисту безпеку і здоров'я, а також про безпеку оточуючих людей в процесі виконання будь-яких робіт.
- негайно повідомляти керівника (майстра) про будь-яку небезпечну ситуацію чи поломку обладнання.

3. Право працівників на відмову від дорученої небезпечної роботи

Це найпотужніший правовий інструмент (ваша "юридична броня"), який надає вам законодавство. Згідно зі ст. 153 КЗпП та ст. 6 Закону України «Про охорону праці», працівник має беззаперечне **право відмовитися від дорученої роботи, якщо створилася виробнича ситуація, небезпечна для його життя чи здоров'я, або для людей, які його оточують, або для виробничого середовища чи довкілля.**

Як цей механізм працює на практиці (Алгоритм дій інженера):

Уявіть ситуацію: вас направляють виконувати аргонодугове зварювання всередині великого металевого резервуара. Ви бачите, що примусова припливно-витяжна вентиляція зламана, а газоаналізатор показує накопичення аргону (який витісняє кисень). Начальник цеху кричить: *"Лізь і вари, у нас зрив контракту!"*.

1. **Зупинка та відмова:** Ви категорично відмовляєтесь спускатися в резервуар. Ваше право гарантоване законом.
2. **Негайне повідомлення:** Ви зобов'язані негайно, бажано письмово (або при свідках), повідомити безпосереднього керівника (майстра) про причину відмови — несправність системи вентиляції, що загрожує удушенням.
3. **Перевірка комісією:** Факт наявності небезпечної ситуації повинен бути підтверджений спеціалістом служби охорони праці підприємства з участю представника профспілки.
4. **Економічна гарантія:** За період простою з цих обставин (поки не полагодять вентиляцію), за працівником **зберігається середній заробіток**. Роботодавець не має права оштрафувати вас, позбавити премії або звільнити за таку відмову. Будь-який суд миттєво поновить вас на роботі з компенсацією моральної шкоди.

4. Порядок розслідування та обліку нещасних випадків і аварій

Якщо найгірше все ж сталося, і на підприємстві відбувся нещасний випадок (робітник отримав термічний опік, ураження струмом або травму очей), закон включає жорсткий адміністративний алгоритм.

Нещасний випадок на виробництві — це раптова подія або вплив небезпечного виробничого фактора, що сталися під час виконання трудових обов'язків, внаслідок яких працівник отримав шкоду здоров'ю (травму).

Алгоритм дій та розслідування:

1. **Перша допомога та фіксація:** Негайно надати домедичну допомогу потерпілому, викликати "швидку", та **зберегти обстановку на робочому місці** (до прибуття комісії) такою, якою вона була на момент аварії (якщо це не загрожує новим вибухом чи пожежею).
2. **Створення комісії:** Роботодавець зобов'язаний протягом доби утворити комісію з розслідування нещасного випадку (куди входять інженер з охорони праці, керівник робіт, представник профспілки). При тяжких і смертельних травмах комісію формує Держпраці (спеціальне розслідування).
3. **Розслідування та Акт Н-1:** Комісія опитує свідків, вивчає журнали інструктажів, стан зварювального апарату. За результатами складається найважливіший документ — **Акт за формою Н-1** (про нещасний випадок, пов'язаний з виробництвом). Цей акт є єдиною юридичною підставою для отримання страхових виплат.
4. **Кримінальна відповідальність:** Умисне приховування керівництвом заводу нещасного випадку на виробництві є злочином і тягне за собою жорстке кримінальне переслідування.

Відшкодування шкоди, завданої здоров'ю працівника:

В Україні діє система загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві. Це означає, що якщо працівник травмувався (і є складений Акт Н-1), фінансовий тягар лягає не на його родину. Фонд соціального страхування гарантує:

- Стовідсоткову оплату всіх медичних витрат, операцій, ліків та протезування.
- Оплату лікарняного листка у розмірі 100% середнього заробітку з першого дня травми до повного одужання.
- У разі встановлення інвалідності — виплату одноразової страхової суми та щомісячних пенсійних виплат по інвалідності.

5. Trauma-Informed ракурс: Охорона праці як терапевтичний простір та психологічна безпека

До цього моменту ми розглядали охорону праці як систему захисту фізичного тіла від механічних пошкоджень, струму чи опіків. Проте у рамках нашого курсу, працюючи в реаліях повоєнної держави, ми зобов'язані екстраполувати ці правила на площину **психологічної безпеки**, застосовуючи Trauma-Informed (обізнаний з травмою) підхід.

Машинобудівне та зварювальне виробництво саме по собі є агресивним, стресовим середовищем. Для ветеранів війни або осіб, які пережили обстріли та евакуацію, це середовище переповнене тригерами:

- Різкі, несподівані звуки падіння металу чи удари ковальського преса нагадують вибухи.
- Яскраві, сліпучі спалахи зварювальної дуги можуть асоціюватися зі спалахами розривів.
- Робота у замкнених просторах (цистернах, відсіках) із гудінням вентиляторів може викликати гострі напади клаустрофобії чи панічні атаки.

Як норми Охорони праці стають інструментом терапії та інклюзії?

1. **Передбачуваність і чіткість інструктажів:** Проведення інструктажу з охорони праці (вступного, первинного) не повинно бути нудним зачитуванням папірця "для галочки". У Trauma-Informed колективі майстер пояснює логіку кожного правила. Чітке розуміння алгоритмів безпеки (де знаходяться вогнегасники, як швидко знеструмити лінію, якими є шляхи евакуації) повертає травмованій людині критично важливе відчуття контролю над ситуацією та простором. Знання знімає тривогу.
2. **Засоби індивідуального захисту (ЗІЗ) як психологічний бар'єр:** Якісна зварювальна маска-хамелеон, антифони (захисні навушники) або беруші, потужні краги та вогнетривкий костюм виконують подвійну функцію. Окрім фізичного захисту від іскор, вони створюють для нервової системи ветерана індивідуальну "капсулу безпеки", ізолюючи його від надмірних сенсорних подразників (критичного шуму та спалахів), знижуючи ризик сенсорного перевантаження і ретравматизації.
3. **Адаптація робочого місця за медичними показаннями:** Якщо працівник має контузію (акубаротравму) або інші наслідки, закон про охорону праці зобов'язує роботодавця адаптувати робоче місце. Переведення такого інженера чи зварювальника з шумного складального цеху на більш тиху ділянку (наприклад, аргонодугове зварювання дрібних деталей, або у відділ неруйнівного контролю чи проєктування) — це не поблажка, а пряма реалізація його права на безпечні умови праці з урахуванням його фізіологічного та психологічного стану.
4. **Культура підтримки замість страху покарання:** У класичній системі охорони праці робітник боїться зізнатися майстру, що в нього паморочиться в голові або що він випадково пошкодив ізоляцію кабелю, побоюючись позбавлення премії. Це призводить до приховування проблем і, як наслідок, до трагедій. Trauma-Informed підхід формує культуру, де повідомлення про небезпеку чи власне погане самопочуття вітається і не карається. Взаємоповага та валідація практичного досвіду ветеранів рятують життя набагато ефективніше, ніж страх перед інспекцією.

Висновки до Лекції 12

Сьогодні ми завершили вивчення теоретичного масиву нашого курсу найважливішою темою — Охороною праці (СК15).

Ми з'ясували, що охорона праці на підприємствах прикладної механіки — це суворий, ієрархічний нормативно-правовий механізм, де держава, роботодавець і сам працівник мають чітко розподілені обов'язки. Ви, як майбутні інженери та організатори виробництва, несете

юридичну, матеріальну і моральну відповідальність за безпеку своїх підлеглих та правильну експлуатацію зварювального і механообробного обладнання.

Ваша "юридична броня" полягає у досконалому знанні свого абсолютного права відмовитися від дорученої роботи, якщо вона загрожує вашому життю, та розумінні алгоритмів розслідування нещасних випадків і гарантій відшкодування шкоди з боку держави.

Особливий акцент ми зробили на застосуванні Trauma-Informed підходу, переконавшись, що педантичне дотримання норм охорони праці, якісне забезпечення ЗІЗ та створення прогнозованого, екологічного робочого простору є фундаментальною умовою збереження не лише фізичного, але й ментального здоров'я індустріальних колективів в умовах нашого часу.

Ця лекція завершує вивчення змістовних модулів. Попереду на вас чекають практичні семінарські заняття, юридичний фактчекінг, розв'язання виробничо-етичних дилем (кейсів) та підготовка до підсумкового диференційованого заліку (РН16, РН19). Будьте свідомими, технічно грамотними та юридично захищеними фахівцями.